CHRISTELYKE VREDE-HANDELING;

By Wisseling eeniger Geschriften,

Tusschen de

WATERLANDSCHE DOOPS-GEZINDE,

En de

REMONSTRANTSCHE GEMEENTE:

TOT

ROTTERDAM.

Met byvoeginge

Van eenige aanmerkens-waardige Brieven ten zelven eynde dienende.

TOT ROTTERDAM,

By *Izaak Nœranus*, Boekverkooper, op 't Steyger, in de Boekbinder, 1671.

19.3

DE UYTGEVERS aen den goedwilligen LEZER.

Gunſtige en welgeneygde Lezer.

GY die hier ſiet de Geſchriften der Onderhandeling van Vrede, en vereeniging, gewiſſelt tuſſchen de Dienaren der Waterlandſche Doops-gezinde, en die der Remonſtrantſche Gemeente alhier; en die veel-licht de zelve gereeds geſien zult hebben, zoo alſſe door D. D. Albertus Holthenus, Samuel Lansbergius, Guernerus Vorſtius, en Chriſtiaan Hartſoeker, Bedienaren des Goddelijken Woords van de Remonſtrantſche Gemeente, aan al de Wereld door den Druk zijn gemeen gemaakt; zult veellicht denken wat de reden zy, die ons bewogen hebbe, de zelve van nieuws onder de Perſſe te brengen, en alzoo gedaan werk te doen? Of het zy uyt oorſaak, dat 'er yets vergeten, of achter wege gelaten zy, dat de noodſakelijkheid vereyſchte hier by gevoegt te moeten worden? 't Is wel zulks, dat wat de onderhandeling tot die tijd toe (namentlijk den dag dat het van de Broederen Remonſtranten, in het licht gegeven wierd) belangt, wy van eenige byſondere achter-wege-lating niet te zeggen hebben: Nemaar alzoo onſe laatſte antwoord, (dat volgens den datum van haar laatſte, maar drie weken jonger is, waar van eene week gereeds verloopen was, eer ons het hare wierd ter hand geſtelt) niet ingewacht en wierd, maar door een verhaaſtigde gemeen-making, aan het zelve den weg als afgeſneden, om in volkomentheid te kunnen doen zien werwaarts ſich deſe onderhandeling eyndelijk henen eygen mocht; en dat de zelve mede tot den eyſch van 't werck behoort, zoo heeft het ons niet ondienſtig gedacht, die hier achter aan te laten komen; en tevens noch yets tot onderrechting, dat eenig licht in deſe geheele handeling geven kan, hier by te laten gaen; en met eene, tot onſe verdediging yets te zeggen, het gene in de gereeds bekende Schriften, zoo om de zelven door

geene langwyligheid verdrietelijk te maken, als om niet iets daar in te doen invloeyen dat de bewuſte vrede-handeling mocht hebben ſchynen te benadeelen, voorbedachtelijk achterwege gelaten is geweeſt.

Wy zien dan op het Tytel-blad gedrukt, dat het is een handeling *voorgevallen tuſſchen een gedeelte der Waterlandſche Doops-gezinden*, en even daar na in de aanſpraak aan den Lezer, dat wy beſchreven worden te zijn *een gedeelte der Waterlandſche Doops-gezinde Chriſtenen, die in deze Stad van het andere gedeelte afgeſcheyden zijn, &c.* even als hadden de Broederen Remonſtranten gedacht met deſe ſpecieuſe onderrechting den Lezer te kunnen genoeg doen, waaromme het de redelijkheid ſcheen te buyten te gaan, dat men hier-van een gelijke Party van onderhandelaars formeren zouw; en derhalven, dat het niemand bevremden moeſt, indien men hier tot geen toegeving van gelijke recht en genieting treden koſt, als tuſſchen anderſins wederzijds gelijkſtaande Contractanten de billijkheid vereyſcht en mede-brengt: doch in der daad achten wy dat dit is zynen Lezer maar wat zand in de oogen geworpen, waar door hy onkundig van de ware geſchapenheid van de zaak, hare verlegentheid, om tot zoodanige onderhandeling te komen, of, daarſe mocht komen te klemmen, hare afkeerigheid omze te voltrekken, ongevoeliglijk voorby ſlippen mocht; terwijlſe ondertuſſchen breedweydende genoeg den roem uythouden, van die zoo lang hoog-opgeheve Remonſtrantſche (doch nu verrijkt met de bynamen van twee hoofd-deugden, dat is, *voorſichtige* en *welgeſchikte*) onderlinge Verdraagſaamheid; en willen ſchynen vaſt te ſtaan op de gronden in de gematigde en vreedſamige Schriften harer Voorzaten gelegt, God geef ook hoe de woorden met de daden ſtrydende bevonden mochten worden.

Doch om eenige nader onderrechtinge te geven, nopende het afgeſcheyden zijn, dat ons hier en elders word te laſt gelegt, zullen wy hier een weynig nader intreden: 't zelve word in de eerſte antwoord-brief der E. E. Broederen Remonſtranten met een meerdere dubbelſinnigheid voorgeſtelt, wanneer aldaar gezegt word, *dat wy van het lichaam der Waterlandſche Gemeenten* [ſpreekt dit in 't getal van eene, of van velen? van de Gemeente alhier, of van d'andere buyten Gemeentens?] *zijn afgeſcheyden;* hoewel nu in hunne aanſpraak aan den Lezer nader uytgedrukt, en bepaalt in de beſchryving, die wy terſtond gehoort hebben, dat wy, namentlijk, zijn *een gedeelte der Waterlandſche Doops-gezinde Chriſtenen, die in deze Stad van het andere gedeelte afgeſcheyden zijn:* Wat doch is dit te zeggen, *van afgeſcheyden zijn?* Hoe zijnw'er van afgeſcheyden? Hebbenw'er ons zelven van *afgeſcheyden?* afgezondert, haer ontweken, haer ontvloden? of zijnw'er van anderen van *afgeſcheyden*, afgekapt, of, gelijk men

men gewoon is te zeggen, overboord gezet, en alſoo laten dryven? Immers geen van beyden: Maar zal men zeggen, Immers is het notoir, en wereldkundig, dat de Gemeente der Waterlandſche Doops-gezinden tot Rotterdam, in tween is geſepareert, datſe afgeſonderde Vergaderingen houden, byſonderlijk hare Aalmoeſſen inſamelen, Armen verſorgen, het Avondmaal houden, en wat des meer is. Het is waar, dat dit dus geſchied, en dat het derhalven by den onkundigen een grooten ſchijn geeft van afgeſcheydenheid, doch dien de ware geſchapenheid der zaak van uyt de grond bekent is, zal op zoodanigen ſchijn niet kunnen blyven ſtaan, of zal ſich noodſakelijk als deelgenoot moeten inwikkelen aan zoodanige onordentelijkheden, waar op deze affcheyding, of om recht te zeggen, deſe zelfwillige affcheuring, van eenigen is geſchied: doch met hoe goeden recht, zal de toeſtand hier van notoirlijk doen zien, die duſdanig is.

Onder het Collegie der Dienaren in der tijd, van Predikers en Diakenen, waren gereſen eenige onluſten en oneenigheden, nopende de Kerkelijke regering; die eenige na hare maximen wilden gedirigeert en uytgewerkt hebben: d'andere daar-en-tegen verſtonden dat men hier in doen zouw na de meerderheid van ſtemmen in hunne vergadering (gelijk in alle welgeformeerde Collegies gebruykelijk is, en noch dagelijks geſchied) medebracht: en alſoo deſe notoirlijk de meerderheid van ſtemmen aan hun zyde hadden, meenden de eerſten, datſe hier in billijks dit oordeel vermochten te wraken, als geformeert van die genen, die, zooſe hun voor lieten ſtaan, hier in hun Party waren, en ook alſoo, in deſe, dienden aangemerkt te worden: Middelerwijl, gelijk de eene onluſt gewoon is de andere met zich te ſlepen, of immers zich zoekt te behelpen met eene wat ſpecieuſer toeſtel, dan den eerſten ophef by vele verſtandigen zouw voor aangezien kunnen worden, zoo begoſt men in dit geſchil te betrekken, eenige dingen die zoo nu en dan op het Collegie, ofte de oeffenplaats der Cathechiſatie, hoewel van eenige buyten de Dienaren, en matiglijk en met omſichtigheid, voorgeſtelt zijn geweeſt; Waar onder wel het voornaamſte was, 't geen de meeſte bewegenis veroorzaakte, dat ſtuk, waar van, onder de Latijnſche Brieven der Geleerde Mannen, by eenige der Broederen Remonſtranten uitgegeven, en by Boom gedrukt, dat Ontwerp van den beroemden en Godvruchtigen I. Arminius zalr. die de beveſtigende meening voorſtaat, op pag. 295. gevonden word; Sedert van D. Epiſcopius zalr. wijdluftelijk verdedigt: Uit deſe en diergelijke voorvallen, by den hare gegrepen, wierd by eenige der Dienaren gepoogt, en ook feytelijk onderſtaan het ſluiten van 't gemelde Collegie. Dit is voor ſoo veel ons bekent is, de eerſte, eygentlijke, en waarachtige beweginge der alhier gereſen onluſten: welke aldus zwevende, en by de miſnoegende Dienaren veel hooger geëxaggereert wordende, dan in der daad en waarheid het geheele ſtuk aanbelangende was, zoo hebbenſe op ſich ſelven eenige Buyten-mannen uit

andere Gemeentens, niet alleen ontboden, maar ook door bezending van yemand uyt den haren, om wien een groot gedeelte dezer onluſten gereſen was, ſpecialijk verzocht; (en onder deſen eenige waar met ſy te voren haar concept hadden gecommuniceert) om alhier te komen, en de geſchillen ſodanig aan een zyde te leggen, als ſy gedienſtig vinden zouden: 't welk, alſoo niet alleen de ontbieding buyten gemeene bewilliging was geſchied, en aan ſoodanige perſonen, waar van noyt in 't gemeene Collegie der Dienaren eenige voorſlag was gedaan geweeſt; maar ook dat noyt beproeft was, om de verſchillen voor de Broederſchap alhier (zijnde een manier van doen onder de Doopsgeſinden gebruykelijk) te brengen, om te onderſtaan hoe verre hier in tot bevrediging ſoude te komen zijn: ſoo is op het verſchijnen deſer Buyten-mannen, by het meerder getal der Dienaren geraden gevonden, de ſelven niet anders als op eenige billijke bevoorwaarding, tot de kenniſſe deſer geſchillen in te laten: doch dit by de miſnoegende Dienaren niet ingewilligt wordende, heeft het den Buytenmannen beſt gedacht wederom onverrichter zake te vertrekken: en is vervolgens het ſtuk der Verſchillen voor de Gemeente, of Broederſchap gebracht; alwaar by verre het merendeel der Broederen, in omſtemming, is goedgevonden, dat in alles wat de Kerkelijke regering belangt, de ſelve by 't meerdere getal der Dienaren, en der ſelver beſluyten, verblyven zouw. Hebbende dan alhier de zich miſnoegende Dienaren gemiſt hun oogwit te bereyken, ſoo zijnſe niet alleen te rade geworden, maar zijn ook feytelijk toegetreden (hoe kleyn ook hun geſelſchap was, en hoe weynig perſonen ſy beleyders in het ſelve) met, voor eerſt, eenige Diakenen, en, naderhand, ook eenige Predikers te verkieſen; om alſoo ſich ſelve een in ſchijn volkomen lichaam van Kerkenraad, en by gevolg een ſcheure te formeren, die voet veſtigde, en ſtand greep. Wat zouden wy hier doen? Onſen dienſt laten dryven? onſe recht onder de voet ſien treden? de handhaving eener goede ſaak, en waar in wy de vryheid der Chriſtelijke Godsdienſt tot een voornaam en dierbaar oogwit hadden, abſoluyt abandonneren? Zulks alles vermocht de reden, als van redelijke menſchen, nochte ons gemoed, als die ſoo veel in ons was, de gereeds geveſtigde vryheid poogden te bewaren, in het minſte niet. Eene tweede ontbieding van Buyten-mannen (die met werenzijds bewilliging is te werk geſtelt; onaangeſien dat de E. E. Achtbr. Magiſtraat, gelijk wy terſtond ſeggen ſullen, al ſententie definitive had uytgeſproken:) is met even weynig vruchts te niet geloopen: niet tegenſtaande wy rond uyt aangeboden hebben, met ſchriftelijke bekentmaking onſe Mede-broederen ter hand geſtelt, *den voorſlag der Buyten-mannen* (die ſy in eenen Brief van de Amſterdamſche Kerken-Raad, van allen ondertekent, haren laatſten Raad noemen:) *aan te nemen ſoo als de ſelve leyt*: Doch waar op ſe, noch aan ons, noch, dat wy weten, aan de Schryvers zelf, zich niet eens verwaardigt hebben, een eenigen Letter van antwoord toe te laten komen. De zaak dan dus ſtaande komt het gerucht hier van (wy weten niet door welke

mid-

middel, verklaren heyliglyk in 't minſte niet door onſe bewerking) ook de E. E. Achtbr. Magiſtraat deſer Stede ter ooren; Die, te weten de E. E. Achtbr. Heeren Burgermeeſteren, partyen wederzijds voor haar ontbieden; na de oorzaak van 't geſchil onderſtaan, 't ſelve mondeling *hinc inde* hooren bedebatteren; partyen ordineren het ſelve by geſchrift te ſtellen: 't Welk geſchiedende, niet ſonder ſware beſchuldiging over verſcheide Leerpoincten, die de afgewekene Broeders te onſen laſte beliefden daar in te laten influëren, en daar over onſe verdediging in geſchrift geſtelt, over de ſelve gerepliceert, en wederom gedupliceert, zijn eyndelyk by de E. E. Achtbr. Heeren Burgermeeſteren Commiſſariſſen geordineert ſoo uyt het midden van der zelver doorluchtige Collegie, als uyt de E. E. Heeren van den Raad, ofte Vroedſchap, om over de ſwevende geſchillen d'eyndelijke uytſpraak te doen: Dewelke daar zijnde, ſoo hebben wy der ſelfder gewijſde in alles, en tot het minſte ſtip toe, punctuelijk opgevolgt en na gekomen; Niet tegenſtaande onſe partyen tot noch toe, met niet te gehoorſamen, in gebreke gebleven zijn. Laatſtelijk is hier op gevolgt, dat onſe partyen van nieuws ſich by forme van Requeſt (waar inſe verklaren, wat de Leerpoincten belangt, ons te konnen dulden, en daar over geen geſchil te moveren) aan de E. E. Achtbr. Heeren Burgermeeſteren hebben geaddreſſeert, doch die, na der ſelver hooge wijsheyd, niet goed gevonden hebben, hier verder in te treden.

Dat dit dus geſchied zy, gelijk alhier verhaalt, kunnen de Schriftelijke en in alles te werenzyde met ondertekening bekrachtigde bewyzen, aan allen, die ſich aan het onderſoek des zelfs gelegen laten zijn, volkomen kenlyk maken: En waar van wy dachten dat binnen Rotterdam ſoo weynig menſchen, die, de reden plaats gevende, zonder eenig onderzoek ſoo merkelyken voorval niet lieten voorby ſlippen, onkundig konden zijn, als van het klare licht op den Middag: Immers de Broeders Remonſtranten niet, als die alleen geen vremdelingen in Jeruſalem, als zijnde dien aangaande te meermalen met den eene en den andere in diſcours geweeſt, aldus van de ware geſchapenheid van de ſaak ſeer wel onderrecht hebben kunnen weſen. En moeten wy evenwel hooren, *Dat wy van het Lichaam der Waterlandſche Gemeenten afgeſcheyden*; Ofte gelijk by nader uytdrukking, *Dat wy in deze Stad van het andere Gedeelte der Waterlandſche Doopsgeſinde Chriſtenen afgeſcheyden zijn*? Wy vragen wederom, wat zullen wy hier doen? Want dat w' er dit noch by ſeggen, Na dat alle dit verhaalde aldus was voorgevallen, hebben wy noch volhard met op onſe ordinare en extraordinare Kerkelijke Vergadering-dagen, de afgeweke Broeders, die Leden van de ſelve Vergadering waren, t'elkens te laten verſoeken, darſe beliefden de ſelve Vergaderingen met hare tegenwoordigheid by te

woo-

woonen; Tot zoo lange, datſe ter antwoord gaven, het zelve niet alleen niet te willen doen, maar ook die aanſegging aan haar niet meer te willen gedaan hebben. Wat zouden wy verder doen vragen wy? Op middelen denken, en voorſlagen beramen, die tot bevrediging dienden: 't Is geſchied, en meer dan eens ondernomen, tot noch toe vruchteloos; Wat raad? Het is ons leed, en als het haar belieft ſy kunnen t'allen tijde wederkeeren, ſonder eenige de minſte beparking of bepaling, en in ſoodanige qualiteyt, als yeder ten tyde deſer affcheyding in ſyn wettige hoedanigheyd is geweeſt, de deur ſtaat t'allen tyde open, wy zagen geenen dag ſoo lief, als haar in vreedſamige vernoeging wederkomen. Reſt 'er noch yets meer aan? D. Hartſoeker ſchijnt ſelf voor ons te antwoorden, daar hy in ſijn aanſpraak tot Chriſtelijke Vrede, eenen Ketter beſchryvende (daar tot noch toe ſoo veel omſichtige mannen ſoo weynig aangewilt hebben) op het laatſte van het 40ſte blad, aldus ſeyt: *Dit onderſcheid is 'er tuſſchen een Ketter, en eenen dolenden, dat de eerſte van de Broederen ſcheydt, en hun de Chriſtelijke gemeenſchap opzeyt; Maar de laatſte, hoewel hy van de Broederen verſchilt, houd nochtans de gemeenſchap met hen ongeſchent. Met een Ketter is men dan genoodzaakt* DE CHRISTELYKE GEMEENSCHAP, ZOO LANG HY ZICH MOEDWILLIG AFSCHEID, NA TE LATEN; *&c.* Hoe wel wy onſe Broederen ſoo ſtraffen cenſure niet willen aantygen; Als die gaarne gelooven, dat het een enkel misverſtand is, dat of over het verſtand, of over het humeur domineert. Indiender by de Broederen Remonſtranten nu noch eenige uytvlucht, wegens de affcheyding, onſenthalven blyven kan, wy achten dat wy dit ons ſoo weynig te bekreunen hebben, dan of men de gantſche Remonſtrantſche Societeyt voor deſen had te laſt gelegt, datſe een afgeſcheyde gedeelte der Remonſtranten waren, toen eenen eenigen Welzing te Schoonhoven, zich aan hare redelijke aanbiedingen niet genoegen liet, maar by na in weerwil van allen, ſijne dryving eene tijd lang uyt hiel, en daar by volharde.

Uyt dit voorgeven van afgeſcheyden te zijn, ſchijnt voortgevloeyt (ſulks wy boven met een woord hebben aangeroert) de niet toegeving van een gelijkmatige onderhandeling; En by gevolg, (gelijk 't de B. Remonſtranten in haren eerſten Brief opgeheven hebben,) *Dat wy op billijker voorwaarden onze aanbieding hadden behooren gedaan te hebben.* 't Is geſeyt: maar zoo lang ons van de onbillijkheid niet betuigt, veel min overtuygt werd, moet men ons ten goede houden dat wy ſeggen, dat wy dit niet anders als voor een onbillijke cenſure achten kunnen: doch die wy in onſe antwoord zagjes zijn voorby gegaan, als die niet gaarne in een onderhandeling van Vrede, eenige aanſtootelijkheid, met welks teder gevoelen wy zien de

B. Re-

B. Remonſtranten ſoo lichtelijk behipt te zijn, voorbedachtelijk ſouden gegeven hebben: Edoch alſoo althans de geheele Wereld tot oordeelaar over deſen handel, en de verſchillentheden in de ſelve voorgekomen, ſchijnt gemaakt, moet men 't niet voor onbillijk achten, dat wy ook hier in tot onſer verdediging een woord te voorſchijn brengen. Wy zijn dan genoodſaakt de onbillijkheid onſer aanbieding by ons ſelven te ſoeken; Zoude deſe beſtaan in het aanbieden onſer Predik-plaats? Ofte ook, des verſocht zijnde, van tot ſtichtinge op die der Broederen Remonſtranten te willen verſchijnen? Immers in het eerſte niet, want die waarheid heeft, verblijd zich dat alleſins, en by allen, gelegentheid voorkomt (al waar het ook uyt nijd, of onder een bedexel) om ſijne waarheid bekent te mogen maken. Men behoort ook niet, onſes erachtens, het tweede hier van vedacht te houden: Niet onſenthalven, om dat wy 't bepalen, met *des verzocht zijnde*; Want worden wy niet verſocht, de zaak en lijd geen laſt dat w' er eenige indracht op doen zullen: Niet der Broederen-halven; Zoo, om dat het in ſich ſelven billijk is, 't geen men van anderen ontfangt, daar van wederom gelijke vergeldinge te doen: Als mede, om dat het zouw kunnen komen te gebeuren, dat een ander eenige waarheid, ons of onbekent, of die wy tot noch toe daar voor niet en hadden aangeſien, zouw komen voor te dragen: Waar van wy, ſoo lang geen ſprekenden Rechter onder ons plaats heeft, niet verſekert kunnen zijn, en dienwe derhalven de gelegentheid, van tot ons te kunnen komen, niet en dienen af te ſnyden, om ons niet, van in Chriſti, of Gods oordeel in te treden, ſchuldig te maken. Een ſtuk in zich ſelven ſoo rechtmatig en billijk, dat niet alleen alle menſchelijke onderhandeling op deſen grontſlag der gelyke vergelding en gemoeting is gebouwt; maar dat ſelf de onderlinge Remonſtrantſche verdraagſaamheid, indien haar deſen grond ontſakt, alle houvaſten quijt is, waar metſe in 't oog en oordeel van alle redelijke menſchen ſtaande kan gehouden worden: 't Welk datſe 't niet alleen voor deſe geweten hebben, maar ook nu noch wel degelijk weten te pas te brengen, daarſe achten dat het hen tegen gelyk ſtaande partyen dienen kan, 't ſelve is uyt hare Schriften kennelijk: Als inſonderheid blijkt uyt ſekeren wijdluftigen Brief van wylen de ſeer geleerde D. Arnold Poelenburg zalr. aan D. Brand geſchreven, toen hy in den Jare 1658. over de voor als doen opgeheven, en nu hervatte Vredehandeling, beſig is geweeſt; Om van welken niet hier en daar een ſtuk aan te trekken, alſoo de ſelve in by na alle hare deelen byſonder aanmerkelijk is, ons niet ondienſtig heeft gedacht de ſelve geheel en al, zoo nauw vertaalt als de ſtijl der beyde talen lyden kan, hier achter aan te voegen. En wat belangt der Remonſtranten hedendaagſche maximen, men hoore hier op wederom D. Hartzoeker, daar hy in de gemelde Vre-

de-aanſpraak, op pag. 38. ſich ſelve duſdanige tegenwerping maakt, en de ſelve wederom oploſt, ſoo als volgt: *Duſdanige verdraagzaamheid, zeggenze, dat ter dier oorzake niet en kan geoeffent worden; Of, als 'er al vereeniginge zoude zijn, dat die niet en zoude konnen beſtaan, als met uytſluytinge van de Leeraars, en hunne bedieninge, Maar wat ſchijn van reden, dat men alleen gemeene Ledematen, die het zelve gevoelen ſullen hebben met de Leeraars, die men ondragelijk oordeelt, zal aannemen, en de Leeraars uytſluyten? De dwalingen die men in de toehoorders bereyd is te dulden, zijn immers of verdoemelijke dolingen of niet: zijn 't hoofd-dwalingen, en omtrent noodzakelijke dingen, dan mogenze noch in leden, noch in Leeraars geleden worden; Zyn 't dwalingen omtrent dingen die 't fundament des Godsdienſts niet en raken, waarom die min in Leeraren als Leden gedragen? Vreeſt men voor de voortplanting der zelve, en daar uyt verwerringe; daar zyn wel gereder wegen, om op ſtichtelyker en billyker wyze de zelve voor te komen, dan d'aanſtootelyke uytſluyting der Leeraren, daar door de dwalingen niet gebreydelt, maar te meer verbreyd worden, &c.* Dit diſcours noch eenigſins wyder uytdrekkende, beſluyt hy met deſe woorden: *Maar indien men of aan d'eene zyde verzekert kon zijn, dat onder behoorlyke en Wettige ordre niet als tot ſtichtinge van wederzijds Leeraren ſoude geſproken worden, t'waar de redelykheyd ſelfs, dat alle bequame Leeraars van beyde zijden zonder onderſcheid tot het Prediken toegelaten wierden.* Wat kander klaarder geſegt worden, en, om onſe voorſtel te billijken, en, om voor ſich ſelve ſekerlijk in te ſluyten, 't gene waar van men in onderhandeling met anderen al te hoode ſoude verſteken zijn? Wel is waar, dat hier verder eenige bepaling word bygedaan, van *Wanneer 't de omſtandigheden niet toe en laten, en het voor de ruſt en welſtand der Kerke of des Staats niet dienſtig ſy, &c.* Maar hier treed men wederom in die oude Rosmeulen, aan wien ſal die ſluyten? Wie ſal het oordeelen? En wie van beyde parcyen de macht hebben, om anderen dat oordeel op te leggen?

Wy ſoeken naar een verdere onbillijkheid: Miſſchien in 't verſoek van het openen der Kerken-kanter? Wy ſeyden 't by, *tot gemeene opbouwinge des Lichaams Chriſti*; Is dit onbillijk? Of ſoeken de Broeders Remonſtranten dit niet te bevorderen? Dat ſullenſe, achten wy, geen van beyde ſeggen: Zoo is dit dan mede geen onbillijkheid, daar dit ons enkele en eenige oogwit is; en ſchoon genomen wy mochten hier in miſſchen, noch bleef onſen eyſch van onbillijkheid vrygeſproken, en waar maar aan te wyſen onſe verkeerde inbeelding, die wy van dat middel hadden, of daar uyt verwachten mochten.

Onbillijkheid te vermoeden op 't wederzijds verſorgen der Armen, &c. dit achten wy ware onſe en der B. Remonſtranten beſcheidenheid te kort gedaan.

Nu willen wy gaerne al de Wereld laten oordeelen, of deſe voorwaarden

den *van soo zwaren gevolg zijn, datse* (gelijk de B. Remonstranten seggen datseze achten) *of niet in 't werk te stellen zijn zonder de grootste verwerringe, of buyten hare macht, of verre van het oogmerk der onderlinge verdraagsaamheid, die de Remonstranten ten allen tyde, aan alle Christenen, die in de gronden des Christelyken Godsdiensts met hun eens zijn, aangeboden hebben, en noch aanbieden?* Dan of men niet veel eer zouw kunnen seggen, dat die de selven, waar van wy nu de redelijkheid en billijkheid, voor een groot deel uyt haar eygen Schriften hebben betoont en aangewesen, dusdanig afschilderen, en bejegenen, de maat der zedigheid te buyten gaan? en of men niet, daar de aanbieding eener bevrediging, of om hare woorden te gebruyken, eener onderlinge verdraagzaamheid, van dusdanige inschikkingen soo af keerig is, met een schoonen schijn de dop en bolster aanbied metse cierlijk op te pronken, terwijl het pit en de kerne verloren blijft.

De B. Remonstranten meynen verder een breed Veld voor sich te hebben, mette dringen, gelijkse van eersten af, en in al haar Brieven doen, op de onderlinge over-een-koming met de Buyten-Broederschap, dat wy die voor al hadden behooren te versoeken, en daar toe te bewegen: doch van hoe weynig gevolg dese voorgewende reden is, sullen wy garen niet anders beantwoorden als met die volredige reden, dien aangaande, van D. Poelenburg in sijn reeds gemelden Brief, daar hy soo krachtiglijk dese uytvlucht vernietigt, en op de dadelijke vereeniging der twee Gemeentens, sonder anderen daar in te betrekken, dringt, dat wy, al hadden wyse self tot onser verdediging geschreven, geen andere woorden souden behoeven, noch weten te gebruyken, dan dien in Gode rustenden Schryver aldaar doet: 't Zal veellicht ook zijn nuttigheid hebben enkelyk te gedenken aan die Vrage des Jongelings, *Zullender veele?* En daar op het korte antwoord onses Zaligmakers, *arbeyd gy, &c.* En 't geen de selve mond der waarheid seyde aan Petrus, *als gy versterkt zult zijn bekeert uwe Broederen*; Waar met wy enkelijk dit willen te kennen geven, dat het voor af, en voor eerst, onse plicht is, in het goede voort te gaan, en sich niet te laten verletten met veele anderen, waar van men voor 's hands weet dat het met hare gesteltenis soodanig niet en leyt, om hier aan de hand te willen houden: Maar dat de selve door eenig vruchtbaar voorbeeld aangelokt in yver mogen ontsteken worden, om het goede na te volgen: Waar aan niet te twijffelen is, of veele reykhalsen al met verlangen, om te sien wat van dese onderhandeling worden wil; en bevindende dat het op soo redelijken voet, en by soo minsamen middel, zouw kunnen ingeschikt, en met soo goeden vrucht genooten worden, sal het hen ontwijffelijk de moed ontsteken, om het selve spoor te houden, en soo heylsamen vredeweg in te slaan. 't Verdient dan geene aanmerking van meer of minder getal van Personen, en noch min.

dat men, als met een ter zyde schimpschoot, dit op omtrent 20 of 30 origenele Ledematen begrooten wil. Doch hoe seer self de B. Remonstranten sich aan het oordeel van hun eygen Buyten-broederschap gedragen willen, daar van kan een preuve gesien worden aan de Brieven der E. E. Kerken-Raden van Utrecht en 's Gravenhage, hen voor advijs op hare beraatslaging toegedient, en alhier tot nader verstand in dese achter aangevoegt.

Laatstelijk dan hebben wy noch een woord aan te merken over de noodiging die ons van de B. Remonstranten word voorgestelt, zoo in hun eerste Schrift, als in de volgende, die zich in velen al tot het eerste refereren; welke hier op uyt komt, dat wy tot haar souden overkomen, *dat dan de onnoodige scheure zal geheelt, en wy bevredigt zijn, dat het Prediken en het houden van 't Avondmaal in onze Vergadering als dan ophouden zal, &c.* dit laatste is waar, maar wy spraken van een *onderlinge verdraagzaamheid*, gelijk ook hare uytbiedingen in woorden telkens mede brengen: en is d se? en dat noch der Remonstranten? Wy bekennen gaarne dat wy hier van geene andere gedachte formeren kunnen, als van een vliegende Chimere, of van een naam sonder lichaam, gelijk men de Echo noemt, dat is een wederkeerent geluyd, het geen wy met de zelve billijkheyd te rugge zouden kunnen kaatsen, en roepen werenzijds, *Komt tot ons over*, maar wat zullen wy dan gevordert zijn, niet eenen stap nader dan wy te voren waren: en is dese aanbieding aan ons, de bevrediging die wy te wachten hebben, zoo souden wy 'er dunkt ons met goed recht op kunnen toepassen de spreuk van dien Wereld-wyzen Schryver Tacitus, (welks woorden D. Hartzoeker gebruyckt in de beschryving der gener die de voetstappen der dwingelandy, hoe ver zy ook in andere dingen willen schynen van hun af te wijken, meersterlijk na volgen;) *Als zy verwoesting hebben aangeregt, dat noemense vrede*: want voorwaer, wat zouw hier anders dan een totale vernietiging van ons gebruykbaar recht uyt te verwachten staan? En evenwel de B. Remonstranten pogen desen voorstel smakelijk te maken, alsser byvoegen; *Dat hen dit te redelijker dunkt, om dat zy voor haar particulier in oprechtigheid verstaan, dat by zoo verre haar diergelijke aanbiedinge van de Luterschen of Doops-gezinden ware gedaan, toen als zy van de Contra-Remonstranten waren uytgeworpen, en van de nood een dengd makende, afgezonderde Vergaderingen moesten maken; of van de Contra-Remonstranten noch gedaan vvierd, zy hen verplicht zouden geacht hebben, en noch achten, de zelve met beyde armen te omhelzen.* 't Is zeer veel geseyt, doch, onses oordeels, zeer qualijk ten propoost; want wat het eerste lid belangt van dit voorstel, wie en siet niet hoe grooten onderscheyd hier is tusschen haren stand van dien tijd, en de onse tegenwoordig? En genomen, het ware hen aangeboden geweest, zouden zy hier in wel anders bewilligt hebben gehad, dan met gelijke verkryging

kryging van recht om het hare voor te ſtaan, indien niet van macht om gelijke beſtiering hunner zaken te willen gebruyken, daar het hen te pas quam? wy denken wel neen: blyvende dan noch altijd onderworpen, om, by opſtanding van onluſt, wederſporreling, of wederwaardigheid, van hare opnemende Gemeente, als van een krankſinnig wijf *, te moeten hooren

Ejectum, littore egentem,
Excepi, & regni demens in parte locavi.
Een uytgeworpene, beroyt van Have en Landen,
Ontfing, en gaf ik dwâas een deel des Rijks in handen.

Wy in tegendeel hebben onze geveſtigde ſtand, en gedienſtige gebruykbaarheid; geen reden, noch noodſakelijkheid dringt ons, als alleen de liefde Chriſti, en des vredes; en hier toe ſlaan wy, met alle toegeeffelijkheid en gevoegſaamheid, voor, dit middel van onderlinge toetreding met malkanderen tot het heylige Avondmaal, ontfanging in elkanderens beurte, en Predik-plaats, en dat ondertuſſchen de werenzijdſche huyshouding, en het Prediken in yeders Kerk in ſtand zouw blyven, tot dat door de tijd de gemoederen zoo verre verſinydigt en gemeukt zouden mogen zijn, dat alle het onderſcheyd, indien'er eenig was, van zelf mocht komen te verdwynen, en als door de tijd ongevoeliglijk te verſmelten: De B. Remonſtranten zeggen van dusdanig voorſtel van vereeniging, *datſe, na haar oordeel, noch de eerſte Chriſtenen, noch hare Voorzaten oyt in gedachten is gekomen*: En wy hier op; dat ons dunkt, datſe dan wel haaſt de rechte taal der Remonſtranten vergeten hebben, en in ſpecie die van D. Poelenburg in den meer-gemelden Brief, daar hy byna met even zoo veel woorden duſdanig voorſtel voordraagt, en aanbeveelt: en met reden, want dan had men na geen gezette dagen, noch wiſſelbeurten van Leeraars (hoedanige D. Hartzoeker in ſijn Vrede-aanſpraak zoo angſtelijk voordraagt, zoo ſtiptelijk bepaalt) om te zien, maar een eenvoudige aanbeveling tot gematigtheid, voorſichtigheid, liefde, onaanſtootelijkheid, en wat des meer is, zoude genoeg zijn, om dat heerlijk werk in ſtand te houden. Zeker, zoodanig *een algemeene Kerk toe te ſtellen* (gelijk de Remonſtranten voorgeven dat haer oogmerk is) *waar in de Leden, onaangezien de verſcheydenheid van gevoelens, over zaken die het wezen van den Godsdienſt niet en betreffen, aan elkanderen mochten verbonden blyven*, is wel ſchoon en heerlijk, maar verbind zich niet aan een en het ſelve Kerken-dak, en dat noch der Remonſtranten; men vrage dit de Luterſchen, men vrage dit de Gereformeerden, en zoo veel Doops-geſinden, en andere Secten als'er zijn, ſy ſullen noodſakelijk hier neen toe zeggen: en hebben de Remonſtranten hier op gearbeyd en op uytgeweeſt, zoo duchten wy datſe wel deerlijk ſich zelven in hun voorgeſtelde oog-

 merk,

* *Dido in't* IV. *Boeck van d' Æneu van Virgilius.*

merk, en niet min alle andere Geſintheden, in de verwachting hier van, bedrogen zullen hebben gehad.

Wy komen tot het tweede lid, namentlijk, indien *zoodanige aanbieding van de Contra-Remonſtranten noch gedaan wierd, dat zy hen verplicht zouden achten de zelve met beyde armen te ombelzen.* Ey lieve, wanneerſe duſdanige taal voeren, wy wenſchten wel te weten, hoeſe ons conſidereren, of als een Gemeente? of, als particuliere Ledematen? Indien het eerſte: en dervenſe die op een duſdanige wijs tot ſich noodigen, met quytering van eygen Predik-plaats, eygen bediening van Avondmaal, afſtand van Prediken; alleen met die toegeving, *van op een Chriſtelijke en zedige vvijs, in byzondere gezelſchappen, of aangeſtelde, of aan te ſtellen Vergaderingen, of openbare Schriften, vvegens de bekende verſchillende Gevoelens, te onderzoeken, en te belyden; even zoo verre als zy Remonſtranten in hare publijke Predikatien, (let!) of ſchriften, of ondervvyſingen, of zamenkomſten, de zelve vryheid aan haar behouden: Ten vvaar namaals tot vermyding van alle aanſtoot, ten vvederzyden dienſtig vvierd geoordeelt, in openbare Vergaderingen, geen van de bevvuſte verſchillen te verhandelen;* biedenſe ons dit aan, zeggen wy, als aan eene Gemeente, wie en ſiet niet hoe groote ongelijkheid dat hier is? derhalven zal het hen niet te bevremden hebben indien een derde, wanneer zy wederom met hare meerderen in onderhandeling traden, of daar na ſtonden, hen, met dit hun eygen voorſtel, ſtilletjes in 't Oor quam luyſteren, *Mutato nomine de te fabula narratur, Het gaat op een andere naam, maar 't Spreukje word van u vertelt*: en wy en twijffelen geenſins, of de Gereformeerden zullen wel haaſt by goede gelegentheid dit voorval weten aan te grypen; en met verlating van Predik-plaats, bediening van Avondmaal, afſtand van Prediken, en Leeraars, want dit is 't gevolg van het voorgeſtelde, hen tot hun gemeenſchap noodigen; gelijk zeker hier van geen geringe preuve by D. Girsbertus Voetius, met den zynen, in zyne aanbieding t' Uytrecht, gegeven is: maar hoe gereed men toen geweeſt is, of in 't toekomende zal zijn, zal, nevens de gereeds kenlijke bevinding, de uytkomſt in het toekomende kunnen bewaarheden. Maar veel-licht heeft men ons dusdanige aanbieding gedaan, als aan particuliere Ledematen? Is dat zoo, zoo hebben ſich de B. Remonſtranten in 't minſte niet (dunkt ons) daar mede gegraveert te houden, wanneer althans de Contra-Remonſtranten verſcheyde der particuliere Ledematen, en dat veeltijds d'aanſienlijkſte, over deze Brugge te harer Kerke inleyden; dewijlze in de zelve Ledematen mede het verſchillige gevoelen der Remonſtranten, nopende de vijf van ouds bewuſte Artijkelen, onder een zelve bevoorwaarding van Chriſtelijk, en zediglijk te belijden, en zich verder, om alle confuſie voor te komen, de uyterlijke ordere te onderwerpen, kunnen inſchikken en verdragen; en volgens duſdanige grondlegging

legging dan, zien wy hoe qualijk die goede en eerlijke Luyden onder de Remonſtranten haar tijd en vlijt beſtedigt hebben, die hier zoo met lijf en ziel, tegen yveren, en in de weer zijn. Of ſtaan wy als een derde ſoort, niet als een Gemeente, niet als Ledematen, maar als afgeſcheydene, als Schapen die geenen Harder en hebben? het komt niet te pas, want ſchoon wy van de Gemeente alhier afgeſcheyden waren, zoo bleven wy nochtans Leden van het algemeene Lichaam, en niet afgeſcheyden van de Broederlijke gemeenſchap der Buyten-broederſchap, niet meer dan eenige Ledematen tot Schoonhoven (op dat wy wederom dit voorbeeld gebruyken) die in de procedueren van Welzing geen genoegen nemende, van hem afgeſcheyde bleven, en welken echter de geheele Societeit niet gaarn geſien zoude hebben, dat voor van haar afgeſcheyden te zijn geconſidereert, en alzoo tot de groote Kerk getrokken wierden.

Maar wy meenen in deſe onſe recht hier voren genoeg te hebben gededuceert; om dan ten eynde te ſpoeven: wy zullen nu niet zeggen, indiend'er aan de aanbieding of noodiging der Contra-Remonſtranten noch yetwes mocht ontbreken, komt tot ons over, wy zijn niet minder dan de zelven hopen wy; ten waar in geringheid van getal, of om andere conſideratien, die in 't ſtuk van Religions-bevrediging in 't minſte niet behooren te gelden, of te pas te komen; en is het by haar met beyde armen omhelſelijk, wy en zien niet hoe het by ons verwerpelijk zoude kunnen zijn: Dit zullen wy nu niet zeggen, zeggen wy; als die althans zoo veel verder gaan, zoo veel nader toetreden, gelijk wy in ons laatſte antwoord-ſchrift uytdrukkelijk te kennen geven: wil dit noch niet deur, wat raad! niet anders, als de God der lijdſaamheid alles bevelen, terwijl wy evenwel aan de grondleggers der Remonſtrantſche zaak, deſe achting toedragen, dat wyſe houden voor ernſtachtige, Godvruchtige, en Vrede-lievende Mannen, die wy achten dat door de proef der verdrukkinge geoeffent zijnde, uyt de volheid hares gemoeds geſproken hebben, zoo alsſe in der waarheid achteden in de zake Chriſti te behooren: maar wat de practijk haarer Nazaten belangt, en onder die ſpeciaal de meergemelde aanſpraak tot Chriſtelijke vrede aan alle Geſintheden van de geſcheurde Chriſtenheid, van D. Chriſtiaan Hartzoeker, (die wy nu zoo verſch in handen hebben) dat in de zelve veſe voortreffelijke middelen, om in de onderlinge bevrediging het weſen eener publyque Vergaderling te conſtitueren en te behouden, worden voorgeſlagen; maar, het zy onwetende, 't zy voorbedachtelijk, tevens ook voorby geſlagen, dat middel dat zoo naby en bekent is, in dit ons Vaderland, en het aldernaaſte, indien niet het eenige, om tot die ſtand te komen; namentlijk, 't geen ſteunt op het recht, dat ons God en de natuur verleent, dat men een yegelijk toelate zediglijk en beſcheydentlijk voor te ſtellen het

geen

geen zouw kunnen dienen, volgens den regel van de heylige Schrift, tot den opbouw van het geeſtelijke lichaam onſes Heeren Jeſu Chriſti: Niet tegenſtaande men voor af, onder de beweeg-redenen tot de onderlinge Verdraagſaamheid, wel heeft weten te tellen en te ſtellen, dezen grondregel, *'t Geen gy niet en wilt dat de menſchen u doen, doet hen ook het zelve niet*: waar uyt noodſakelijk, onſes erachtens, deze grondſlag heeft te vloeyen; ſchoonmenſe zoo bekrompen, zoo bepaalt, zoo ingewikkelt, wy zeggen nu niet in de algemeyne Toegadering der Chriſtenen, maar zelf in byſondere by-een-komſten, nauwlijks plaats inſchikken kan. Wat vorder de gemelde Aanſpraak zelf belangt, wy achtenſe datſe is wijdluftig, heerlijk, treffelijk, krachtig en bondig; maar waar van wy ons, met de woorden van Kamphuyſen, genooddrukt vinden uyt te zuchten,

Wat is 't, helaas! wat is 't
Als een zoo ſchoonen lijf een dege ziele miſt.

Wil het niet deur, zeggen wy, God de Heere weet waar het ſchort, en welk een ongeneygden gemoed dat 'er onder het lieffelijk verdek der breed-afweydende noodiging verborgen leyt: doch wy hopen noch al ten goede, en om met den Schryver tot den Hebreen te ſpreken, verzekeren ons betere dingen, en met de zaligheid gevoegt, hoe wel wy alzoo ſpreken. De God des vredes, de God der lijdzaamheid, en des troosts, vervulle onze herten met wijsheid en verſtand, om alzoo te doen, als tot zijne eere, de ſtichting onzes naaſten, en ons zelfs zielen behoudenis vorderlijkſt is, door zijnen Sone Jeſum Chriſtum, onzen Heere en Vredevorſt: die, met zijnen Vader, alle lof toe komt van eeuwigheid tot eeuwigheid; Amen.

Ian van Raamburgh.
Iacob Oſtens.
Ian van Ranſt.
Iacob vander VValle.
Ian Corvers.

In Rotterdam, den 13. Sept. 1671.

Bedienaren des Goddelijken Woords van de Waterlandſche Gemeente.

Eerwaardige Mannen, en zeer geliefde Broeders in Chriſto Ieſu.

DE Opzienders der, zoo genaamde, Waterlandſche doopsgezinde Chriſtenen in deſe Stad, gedenkende, aan d'eene zyde aan de vruchteloozen uytval der aangevange handelinge, in den Jaare 1658. tuſſchen uwe E. E. ende haare vergaderinge aangeleyd, om tot voorbeeld van andere verdeelde Chriſtenen, uwe E. E. ende haar zelven gevoechelijk in Chriſtelijke gemeinſchap te doen leven; ende immiddels aan de andere zyde met vreugde beſpeurt hebbende, dat de gemoederen van wederzyds Ledematen niet verwydert, maar zoo verre te zamen gegroeit zyn, dat nu en dan in beyder Vergaderingen daar van blijken gezien worden in 't onderling gebruik van des Heeren H. Avondmaal; een waarachtig uitbeeldzel van de geeſtelijke en eeuwige gemeenſchap, welke allen leden Chriſti uit genade te beurt zal vallen: hebben (na zoo lang vergeefs uwer E. E. gunſtige antwoord op den haren van den 13. November 1658 gewacht te hebben:) geoordeelt haare plicht te zijn, van; tot bewijs van haare liefde tot de eenigheid der Chriſtenen in het gemein, ende ſpeciaal, tot die van uwe E. E. met de haare, te vragen.

Of uwe E. E. zouden, voor uwe E. E. vergadering in deze Stad, kunnen goedvinden, ende toeſtemmen:

1. Dat wederzijds Predikanten de vryheid gebruikten, om (gelijk nu in de Communie de byzondere ledematen doen) in malkanders vergaderplaats des Heeren Avondmaal, tot verbeelteniſſe van onderlinge Chriſtelijke eenigheid, te gebruiken: ende ook de eene in des anders plaatſe, en beurte (des verzocht) te prediken, zoo, ende gelijk de predikende in gewiſſe verſtaan zal met Godes woord over een te komen?

2. Dat in uwer E. E. Kerkenraad-kamer, ofte kleine predikplaats, zekere tijd werde beſtemt, om, tot gemeene opbouwinge des lichaams Chriſti, vryelijk met zedigheid een ieder van Gods woord te laten ſpreken; gelijk het zelve in haa-

re kamer nu geſchied, ende voor dezen ook in uwer E. E. kamer met groote nuttigheid te gebeuren plag?

3. Dat, om alle verwerringe (van dingen niet tot den Godsdienſt maar burgerlijk beſtier behoorende) voor te komen, yder bleve, zoo in onderhoud der nooddruftigen, als orde der regeeringe in zijns zelfs plaatſe, op zijne wijze, en by zijne byſondere originele leden: Zonder dat de een zich met des anders verkiezen van Predikanten, Ouderlingen, of Diakonen, bedienen van nooddruftigen, of opzicht van Regeeringe, ontfang, ofte uytgave, hebbe te bemoeyen?

Ende met eene bekent te maken,

Dat zy (ingevalle uwe E. E. volgens uwe Chriſtelijke gronden, het gevraagde gelieven goed te keuren, en by geſchrifte te verzekeren) bereid zijn aan haare zyde te doen blijken, dat zy door Godes genade, ende behulp der letteren door uwer E. E. vreedlievende Voorſaten geſchreven, hebben geleert, *in het algemein*, dat yder nederigh Chriſten voegt te ontfangen en te verdragen alle de genen die Chriſtus lijd, ende inſluit: Ende, *in ſpecie* uwe E. E. al te zamen, zoo Leeraren als Leerlingen, in haare vergaderplaats, tot Chriſti tafel te ontfangen, als ook in die van uwe E. E. ontfangen te worden: en laatſtelijk, dat zy (volgens de nu bovenſtaande dry vragen) onderling, aangaande de oeffening van den uitwendigen Chriſtelijken Godsdienſt, Uwe E. E. de Broederſchap aanbieden: in hope dat de Heere Jeſus, als Vorſt zijns Volks, inwendig dien zal zegenen!

Waer op Zy een Chriſtelijk, ende toeſtemmende Euangeliſch ſchriftelijk antwoord wachtende blyven

Rotterd. 30 December, 1679.

Uwe E. E. zeer genegene Vrienden en Broederen de Opzienders der Waterlandſche Doopsgezinde Chriſtenen en uit der zelver namen getekent

JAN van RANST
als Scriba.

Het opſchrift was
E. E. Opſienderen der Remonſtrantſche Chriſtenen in
Rotterdam.

Eer-

Eerwaardige Mannen en ſeer geliefde Broeders in Chriſto Jeſu.

WY verſtonden met aangenaamheid uit uwe vrede-aanbiedinge/ voor eenige dagen/ ons door uwe Gecommitteerden behandigt / dat uwe E. E. door Gods genade en behulp der letteren / door onſe vredelievende voorſaten geſchreven / tot nader kennisſe van de Chriſtelijke gronden der onderlinge verdraagſaamheid zijn gekomen.

Wy hadden evenwel gewenſcht / dat uwe E. E. wat bequamer aanleidinge tot een vredehandeling hadden gegeven.

En voor 1. Dat uwe E. E. in den aanvang van een vredehandeling alle aanſtootelijkheid hadden vermijd. De woorden / dat uwe E. E. tot noch toe te vergeefs een gunſtig antwoord op den uwen van den 13. November 1658 gewacht hebben, ſchijnen nergens anders toe te dienen / als alleen om van ter zijden uwe ſchuld op onſe ſchouderen te ſchuiven / en noodzaken ons / tegen onze genegentheid / uwe E. E. of die onder uwe E. E. dezer zaak onkundig mochten zijn/van de gelegentheid der zelve een weinig nader te onderrichten. Wy hadden gevraagt / of uwe E. E. niet en zouden konnen verſtaan de Remonſtrantſch-gezinden tot uwe gemeinſchap te noodigen en te ontfangen / die alleen in hunne minder jarigheid zijn gedoopt en in andere bekende poincten van uwe E. E. verſchillen. Uw' antwoord van den 30. September was / dat wy eerſt de Kerkenkamer weder hadden te openen voor en al eer uwe E. E. op de bewuſte vrage zouden antwoorden. Den 4. November 1658 toonden wy uwe E. E. dat dit een eiſch was / die ter zaak niet diende / en als uwe E. E. niet rondelijck op de voorgeſtelde vrage gelieſden te antwoorden / dat wy dan dit ſtuk Gode en den tijd zouden bevelen. Daar op volgde toen uwe eenparige weigering van den 13. November 1658. waar door uwe E. E. ſich rondelijk verklaarden met deſe woorden / dat uwe E. E. eendrachtiglijk geenſins konden goedvinden / voor het herſtellen van de meergemelde vryheid / ofte het weder openen der vergaderplaats / onze vrage te beantwoorden. Nu zien uwe E. E. wel/ dat uwe E. E. zelfs onze aangevange handeling hebben afgebroken / en die ook hadden behooren te laten voortgaan/ alsze dienſtig was/ want toen waren uwe E. E. met de andere Waterlandſche Doopsgezinde Chriſtenen / hier ter plaatſe / noch een lichaam.

Ten 2. waar het dienſtig geweeſt / dat uwe E. E. deze aandiedinge niet alleen / voor uwe E. E. in 't byzonder / noch zoo ſchielijk hadden gedaan. Zoo een gewichtige zaak behoorden uwe E. E. eerſt met uwe andere Waterlandſche Doopsgezinde Broederen / die hier of in andere Steden zijn / of inmiers / die met uwe E. E. in gelijke gelegentheid ſtaan / overwogen / en waar 't mogelijk hen bewogen te hebben / om neffens uwe E. E. eendrachtiglijk / zoo goeden werk / als de byede is / te bevorderen.

Ten 3. had' et raadzaam geweeſt / dat uwe E. E. op billijker voorwaarden uwe aanbiedinge hadden gedaan. Want wy achten de zelve van zulken zwaren gevolg / datſe of niet in 't werk te ſtellen zijn zonder de grootſte verwerringe / of buiten onze macht / of verre van het oogmerk der onderlinge verdraagzaamheid / die de Remonſtranten ten allen tyde / aan alle Chriſtenen / die 't in de gronden des Chriſtelijken Godsdienſts met hun eens zijn / aangeboden hebben en noch aanbieden /

Maar al waren uwe voorwaarden voor ons niet onaanmemelijk / zoo konnen wy echter / alleen ten opzicht van goede ordre / en om in zulk een zaak een uitſlag van krachtiger en gelukkiger nadruk te verwachten / niet in 't byzonder van wegen deſe Gemeente met eenige andere Gezintheden een nieuw Contract maken ; maar wy zijn volgens de goede ordre onſer Broederſchap ſchuldig / daar van eerſt kennisſe aan de ſelve te doen en haar goetvinden en raad te hooren / op datze neffens ons de hand aan zoo een gewichtig werk mochten houden. Dit is in den Jare 1658 van ons al gezeid / en toen van uwe E. E. als een voorzichtig voorbeeld voor uwe E. E. opgenomen.

Maar dit konnen wy / neffens alle onze Remonſtrantſche Gemeentens / volgens onſe Chriſtelijke gronden / tegenwoordig van wegen deze onze Gemeente doen / gelijk wy dagelijks en nits dezen doen / dat wy uwe E. E. (die van het lichaam der Waterlandſche Gemeenten zijn afgeſcheiden) tot ons vriendelijk noodigen / en oprechtelijk als onſe waarde Broeders bereid zijn in onze Vergaderinge aan Chriſti Tafel te ontfangen. De bekende verſchillende Gevoelens van den Waterdoop / 't Magiſtraats Ampt / en dergelijke andere / willen wy niet alleen geerne dragen ; maar ook uwe E. E. de volle vryheid laten / om de zelve in byzondere gezelſchappen / of by uwe E. E. aangeſtelde / of aan te ſtellen Vergaderingen / of openbare Schriften / op een Chriſtelijke en zedige wijze te onderſoeken en te belyden / even zoo verre als wy in onſe publijke Predikatien (daar dit echter zelden voorvalt) of ſchriften / of onderwijzingen /

gen / of t'zamenkomſten / daar het geoorloft of ſtichtelijk is / de zelve vryheid aan ons behouden. 't En waar namaals tot verminginge van alle aanſtoot ten wederzyden dienſtig wiert geoordeelt in openbare Vergaderingen / geen van de bewuſte verſchillen te verhandelen.

Wy zijn verzekert dat onze Broederſchap in zoo een geval / niemand / die volgens hare wettige ordre / ſich tot het Predik-ampt bequaam mach maken / of alreed' bequaam mocht zijn / ter oorzake van verſchillen / welker waarheid ter zaligheid niet t'eenemaal noodig is / van het Predik-ampt zal weeren / mits hy zich de uiterlijke ordre / om alle verwerringe voor te komen / in middelmatige zaken onderwerpe.

Dus zal dan van zelfs de onnoodige ſcheure / die tuſſchen uwe E. E. en ons open ſtaat / zijn geheelt / het Prediken en het houden van 't Avondmaal in uwe Vergadering ophouden / als mede het over en weder communiceren zommiger onzer Ledematen / welk laatſte wy nochtans verdragen hebben en noch verdragen als een misverſtant / ſpruitende / volgens 't oordeel onſer Societeit / uit een quaad begrip der onderlinge verdraagzaamheid / en alzoo zullen wy in noodige liefde hoe langer hoe baſter tot een lichaam t'zamen groeyen.

Wy konnen in goeden gemoede niet ſien / dat uwe E. E. deze vreedzame aanbiedinge / met een goet gemoed / konnen of mogen van de hand wijſen; maar uwe E. E. ('t geen wy uwe vredeliefdentheid en Godtzuchtigheid willen toevertrouwen) behooren de zelve dankelijk aan te nemen. Uwe E. E. werden hier door noch bezwaart / noch bedwongen / noch benadeelt; maar uwe E. E. ontfangen in tegendeel een gelukkige gelegentheid / om den voortgang der ware onderlinge verdraagzaamheid met ons / in 't jammerlijk verdeilde Chriſtendom te helpen bevorderen.

Dit dunkt ons te redelijker / om dat wy voor ons particulier in oprechtigheid verſtaan / dat by zoo verre ons diergelijke aanbiedinge / van de Luterſchen of Doopsgezinden ware gedaan / toen als wy van de Contra-Remonſtranten waren uitgeworpen / en van de nood een deught makende / afgezonderde Vergaderingen moeſten maken / of van de Contra-Remonſtranten noch gedaan wiert / wy ons verpliicht zouden geacht hebben en noch achten / de zelve met beide armen te omhelzen.

Wy willen dan vertrouwen / dat uwe E. E. uit liefde tot vrede / deze openhartige aanbieding / waar in wy aan uwe E. E. bereid zijn

19.

te doen / dat wy wilden dat ons in gelijke gelegentheid mocht geberen / zoo ruſtelijk zullen aennemen als wyze oprechtelijk doen. De God der vrede begenadige uwe E. E. en ons overvloedigliik met zynen geeſt der vrede / door den grooten Vrede-vorſt Jeſus Chriſtus onſen Heere.

In Rotterdam den 20. Jan. 1671.

Uwe E. E. ſeer genege Vrinden en Broeders de groote Kerkeraad der Remonſtrantſche Gemeente alhier en uit aller Naam.

CHRISTIAAN HARTSOEKER
ſynedr. p. t. Scriba.

Het opſchrift was

Aan de E. E. Opſienders der, zoo genaamde, Waterlandſche Doopsgezinde Chriſtenen

In Rotterdam.

Eerwaardige Mannen en zeer geliefde Broeders in Chriſto Ieſu.

DE Opzienders der, zoo genaamde, Waterlandſche Doopsgezinde Chriſtenen in deze Stad, meenden al over lang, zoodanig een onderwijs, aangaande de *onderlinge verdraagzaamheid* der Chriſtenen die in niet noodzakelijke pointen ter zaligheid verſchillen, uit de vreedlievende grondleggers van het gebouw dat in Holland de naam van Remonſtrantſch draagt, door Godes genade, ontfangen te hebben: door welk haar voegden, blijken te geven van luſt tot zoodanig *een onderlingen verdraagzaamheid*. En wetende dat een yder die luſt heeft tot eenig eind met een moet begeeren de middelen daar toe noodzakelijk, alzoo anders die luſt een dwaze of verkeerde begeerte is: Vonden goed, op den xxx. December laatſtleden by monde ende geſchrift, aan uwe E. E. te doen voorſtellen, *zoo eenvoudige, klare*, ende billijke middelen, om de *onderlinge verdraagzaamheid* tuſſchen uwe E. E. ende hare Vergaderinge, in deze Stad, openbaar voor alle Chriſtenen te doen blijken. Dat zy uit de nature der zelver, met de ſchriften van uwe E. E. vreedlievende voorzaten vergeleken, niet anders dan een enkele aanneminge te gemoed zagen, ende wenſchten. Op dat zoo eenparigen onderlingen luſt van wederzijds, niet noodzakelijke, verſchillen te verdragen, anderen gezintheden aanwezen, door hoedanige wegen de Chriſtenheid (welke het geopenbaarde woord Gods tot haar *eenig, genoegzaam* en *klaar* richtſnoer in *noodzakelijke* dingen houd) konde gebracht werden tot *onderlinge verdraagzaamheid*; midden in de veelvuldige, en echter niet noodzakelijke geſchillen.

Doch uwe E. E. geſchrift van den xx. dezer (door uwe E. E. Gecommitteerden haar ter hand geſtelt) aandachtig, zonder vooroordeel gelezen en rypelijk overwogen hebbende, worden zy gedrongen in oprechtigheid, zedigliik aan uwe E. E. te verklaren dat zy niet door't zelve (als zijnde geen antwoord)

maar

maar door de waardigheid der zake bewogen zijn te zeggen:

1. Dat zy (die met uwe E. E. toeſtemmen dat men in alle vredehandeling alle aanſtootelijkheid behoort te mijden) noit dachten aan uwe E. E. reden van aanſtoot te hebben gegeven, ende ook nu niet weten zulks te zijn geſchiet: ende derhalven, dat zy (om verder woordenſtrijd te mijden) in dezen, zoo wel den haren, als die van uwe E. E. zoo dezelve ſeggen, zonder eenige ſchroom Godes oordeel, ende dat van alle verſtandige, en onzydige Chriſtenen onderwerpen.

2. Dat zy niet *ſchielijk* (gelijk uwe E.E. gelieven te zeggen) in hare aanbiedinge zijn geweeſt: maar met genoegzame en rijpe overlegginge.

3. Dat zy *noit* (gelijk uwe E. E. wy hopen uit onvoorſichtige onkunde, zeggen) haar zelven van eenige *Waterlandſche Gemeenten* hebben afgeſcheiden, noch van die afgeſcheiden zijn, ende, aangaande de noodige Chriſtelijke eenigheid, ook noit menen te ſcheiden.

Ende ook (zonder in noodeloos geſchil te trekken of hare aan uwe E. E. voorgeſtelde middelen en voorwaarden behoorden billijker geweeſt te zijn) met beleeftheid te vragen of uwe E. E. nevens uwe *E.* Broederſchap oordeelen:

1. Dat de ledematen van uwe *E. E.* in uwe *E.* vergadering, ende ook in de hare, en andere plaatzen, tot verbeelteniſſe van de Chriſtenen eenigheid, gedachteniſſe houdende van Jeſu Chriſti lijden, zulks doen *uit een quaad begrip der onderlinge verdraagzaamheid?*

2. Dat uwe *E. E.* al waren *hare voorwaarden* niet *onaannemelijk*, niet machtig zijn dezelve aan te nemen, zonder toeſtemminge van uwe *E. E.* Broederſchap, aan de eene zijde: ende aan d'ander zijde, zonder van alle Waterlandſche Doopsgezinde vergaderingen verzekert te zijn, dat die hare aanbiedinge goed keuren?

Ende, indien uwe *E. E.* op deze vragen *neen* antwoorden, ootmoedelijk te verſoeken, dat haar van uwe *E. E.* by geſchrifte, klaar, duideliijk, ende kort aangeweſen werde *de uitbeeldinge*

dinge van uwe *E. E. onderlinge verdraagzaamheid* ontrent vergaderingen die van Uwe *E. E.* in niet noodzakelijke ſtukken verſchillen: ende met een, hoe verre uwe *E. E.* macht haar uitſtrekt, om die verdraagzaamheid (zonder goedvinden van uwe *E. E.* Societeit) met anderen in 't werk te ſtellen. Op dat zy daar uit mogen weten welk uwe *E. E.* onderlinge verdraagzaamheid: en hoedanig dien aangaande uw *E. E.* macht zy, ende haar zelven in toekomende, daar na kunnen voegen, voor zoo veel de Wet Chriſti toelaat.

Doch indien (als volgens Uw *E. E.* gronden niet gelooft ſchijnt te kunnen worden) uw *E. E.* op de zelve ja zeggen: vinden zy (zonder oogmerk van eenige quetſinge nochtans) goed, rondelijk te verklaren. Dat zy vertrouwen, dat uw *E. E.* zeer naakt aan den onzydigen toonen, hoe verre uw *E. E.* zijn afgeweken van de ſchriften nopende de *onderlinge verdraagzaamheid* uwer *E.* voorzaten: welker een gedeelte, van by zonderen nadruk hier niet word by gevoegd, alleen om kort te zijn, ende zelf geen ſchaduw van quetſing te geven.

Ende (ziende uw *E. E.* onmacht om met eenige by zondere vergaderinge, in deze ſtad, zelf op niet *onaannemelijke voorwaarden* zonder goedvinden van wederzijds geheele Societeit) openhertig, doch met droefheid, te belijden. Dat na dien grond, den erbarmelijken ſtand des Chriſtendoms ongenezelijk is: met een, dat zy na hare goede ende (zoo zy vertrouwen) wel onderweze gewiſſen, van die blame vry zijn. Zoo, om dat zoodanig een algemeenen vrede met meer reden kan gewenſcht, als met fundament gehoopt worden: gemerkt de hevige paſſien der verſchillende menſchen, die zonder eenparige ende vredelievende genegentheden der genaamde geeſtelijke hoofden, naulijx, of niet, in goede eenigheid te brengen zijn; zoo lang het minſte ding betwiſt ende in twijffel getrokken word: Als ook, ende wel inſonderheid, om dat zy in haar eerſte voorſtellinge hebben getoont, *hoe enkel*, ende *oprecht* (zonder yet als den luiſter der gemeene Chriſtenheid te beoogen) zy aan uw *E. E.* hebben voorgeſteld middelen die genoeg-

zaam zijn, om niet alleen hare, ende uw E. E. vergaderinge (schoon in niet noodzakelijke dingen verschillende) voor zoo veel den uitwendigen Godts-dienst belangt, te doen leven in onderlinge liefde en vrede: Maar ook, aan allen vergaderingen, die alleen in niet noodzakelijke dingen verschillen, daar door een weg te banen tot de algemeene eenigheid van Christi Volk.

Het welke, na het oordeel van vele wereld-kundige, onmogelijk schynende, inzonderheid volgens die algemeene overeen-stemminge, die uw E. E. verklaren noodig te hebben, om onderling met haar te kunnen bevredigen, oorzaak is, dat zy als noch eerbiedelijck versoeken van uw E. E. by geschrifte, een klare antwoord op de bovensz Vrage te mogen ontfangen. Wenschende dat de zelve (zonder onnoodige omstandigheden) moge gericht zijn, tot waarachtig nut der Gemeente, en ware Christenheid!

't Welk, alzoo het eigentlijk sou konnen dienen, om de aangevangen onderhandeling met vrucht verder op te volgen, zoo vinden zy niet dienstig zich, op de by uw E. E. aangebodene noodinge, in antwoord wyder uit te strekken: Zoo om dat zy oordeelen, het zelve alhier tot het oogmerk der verhandelde zaak niet toepasselijk te zijn: Als mede, om sich niet in te wikkelen in een lankwyligheid van geschil, en aanwysinge van missagen, dat of by verder wisseling van woorden geschapen was hier uit te konnen ryzen; of die gereeds hier in te bespeuren staan.

Doch af kortende: zy uw E. E. gewenscht *Genade en vrede van God den Vader door Iesum Christum! Van de Opzienders der, zoogenaamde, Waterlandsche Doopsgezinde Christenen; in Rotterdam, ende uit aller namen,*

Den xxvij Ianuarij
Anno 1671.

JAN van RANST
ut Scriba.

Het opschrift was
E. E. Opsienderen der Remonstrantsche Christenen in

Rotterdam.

Eer-

Eerwaardige Mannen en ſeer geliefde Broeders in Chriſto Jeſu.

GElijk uw eerſte ſchrift / ten opzicht van de heilzame vrede / ons ſtoffe verſchafte tot zonderlinge blijdſchap / alzoo geeft uw tweede / tot ons groot leedtwezen / aan ons regtveerdige gedachten / dat van deze aangevangen onderhandeling / indien men in tijds geen anderen weg inſlaat / die gevolgen niet en ſtaan te wachten / die wy van herten wenſchten.

Wy zijn niet genegen ons diep in te laten in 't antwoorden op de aanſtootelijkheden / die uwe E. E. wederom buiten noot in dit tweede ſchrift geſtelt hebben; maar zullen alleen twee of drie misſlagen uwe E. E. hoogelijk aanwijzen / eensdeels tot onze ontlaſtinge / anderdeels tot waarſchouwinge voor uwe E. E. / om doch in 't toekomende door dusdanige dingen geen beletzel te ſtellen in de aangevangen vrede-handeling.

Het 1. is / dat uwe E. E. ons ſchrift / als of het geen antwoordt op uw' voorſlag was / van de hand wijzen; daar het nochtans uytdrukkelijck toont / dat uw' voorſtel / ten opzicht van de voor af vereiſchte voorwaarden / om verſcheide redenen voor ons onaannemelijk is / en in tegendeel een veel gereeder wegh tot een volmaakter vereeniging aanwijſt.

Ten 2. dat uwe E. E. onze eenvoudige ontſchuldiging / op uwe ontydige beſchuldiging zoo zwaar wegen / dat uwe E. E. beide de ſchriften daar op zoo licht Gods ontzachelijk oordeel / en dat noch zonder ſchroom / hebben onderworpen. Van uwe E. E. hebben wy in zoo kleinen zaak zoo hoogen betuiginge niet verwacht.

Ten 3. dat 'et uwe E. E. qualijk nemen / als wy aanwijzen / dat uwe E. E. wat te ſchielijk in deze aanbiedinge zijn geweeſt / daar ze met genoeghzame en rype overlegginge zoude geſchied zijn. Of dit zoo is / laten wy de gene oordeelen / die weten / na ons bericht is / dat uwe E. E. of eenige van uwe E. E. voor zommige in het Collegie Zondaags te voren zeer ernſtig tot de vrede-handeling waren aangemaant / als uwe E. E. de volgende Dingsdag buiten kenniſſe der gene / die ze aangedrongen hadden / ons uw' voorſtel deden. Maar al hadden uwe E. E. deze zaak jaar en dag te voren overwogen / zoo wasze echter ſchielijk en onverwacht voor uwe buitenvroederſchap / voor ons en andere. Zulke gewichtige zaken vereiſchen eenige voorbereydingh / raad van andere en bedaartheid / die wy ook niet zien / dat uwe E. E. in dit tweede ſchrift in genoegzame achtinge genomen hebben.

Doch om verdere verwydering te vermyden / zoo oordeelen wy raadzaamst tot bevordering van de aangevange vrede-handeling / de zaak zelve zoo alsze leid / van nieuws aan op te vatten / en teffens uwe E. E. op uwe beide schriften genoeg te doen / om / zoo recht toe recht aan / tot een volkome en bestendige vrede te komen.

Wy zagen de vrede en liefde onder de Christenen altyd aan voor het eenigste lidzey van de alderheiligste Religie onzes gezegenden Zaligmakers. Dat was d'oorzaak dat wy / volgens het oogmerk Christi / syner Apostelen / en onze vrede-lievende Voorzaten / daar van wy nopt afgeweken zyn / noch opt door Gods genade mepnen af te wyken / ons altyd bevlytigden / om de vrede onder de verdeelde Christenheid te herstellen / en zoo een algemeene Kerk toe te stellen / waar in de leden / onaangezien de verschepdenheid van gevoelens / over zaken / die het wezen van den Godsdienst niet en betreffen / aan elkanderen mochten verbonden blyven / door den band der vrede / die de eenigheid en maakt en onderhoud in d'oneenigheid van gevoelens.

Geen volmaakt 'er middel / tot zoo gewenschten einde / komt ons voor / als 't geen wy dagelyks by monde en geschrift aan de gescheurde Christenheid vertoonen.

In ons antwoord voor weinige dagen aan uwe E. E. ter hand gesteld / gaven wy daar van een levendig bewys.

Maar nadien uwe E. E. / tegen onze hope / het zelve met teekenen van ongenoegen in uw' tweede schrift afwyzen / zoo vinden wy goed / om alle verdere quade naspraak / zoo veel doenlyk is / te verhoeden / uwe E. E. volkomentlyk te overtuygen / en tot een gelukkig einde in deze handeling te komen / ons wat nader te verklaren / zoo op uwe eerste als laatste Vragen.

Voor af zyn wy genoodzaakt te zeggen / dat wy volgens de instellinge der Apostelen / het ware wezen van de vrede der Kerke Christi op Aarde / oordeelen te bestaan in de zelve t'zamenkomsten tot de zelve oeffeningen des uiterlyken Godsdiensts / namentlyk / in de openbare Predikatie des Woords / algemeine Gebeden / inzamelingen der Almoessen / bedieninge des Doops / en inzonderheid in de gemeinschap van het gebruik des heyligen Avondmaals / het gemeene ken-teeken van de Christelyke eenigheid.

Hier uit volgt / dat de Gemeenten / die tot noch toe van een gescheiden zyn geweest / dan eerst eygentlyk vereenigen / wanneerze zich schikken na de Apostolische instellinge / en tot een lichaam onder een algemein hoofd Jesus Christus t'zamen groepen door de algemeine oeffeningen van den voornoemden uiterlyken Godsdienst. Inzonderheid wanneer men t en opzicht van goede en noodige oorze

onder

onder billijke Wetten deze algemeine oeffening des Godsdiensts reguleert; Behoudens een peders volle vrijheid van gevoelen / ontrent zaken / die de gronden van den Godsdienst niet om en stooten / op die wijze als wij in ons eerste schrift aanwezen.

Wij en twijffelen niet of alle oprydige Christenen zullen volmondig toestaan / dat dusdanigen volkomen vereeniging tot een lichaam / de rechte / ja eenige vereeniging is / die het Euangelium ons beveelt / en dienvolgens van onze Voorzaten / en van ons / aan de gescheurde Christenheid / als het eenige geneés-middel der jammerlijke breuke van tijd tot tijd is aangeboden. Indien men deze vereeniging in vergelijking wil stellen met de gene / die uwe E. E. aan ons voorslaan / men zal terstond met handen konnen tasten / dat d'onze ongelijk volmaakter en van veel grooter luister is / als d'uwe / een vereeniging eeniger mate zonder vereeniging / om dat de Gemeinten / die in een en de zelve plaatzen komen t'zamen komen / noch noodeloos gescheiden blijven.

Daar-en-boven zien wij te gemoet / dat men daar door elders / en met namen hier ter plaatze / mogelijk wel een grond mocht leggen / om nopt in een lichaam en plaatze te vereenigen / gelegentheid te geven om de een den anderen in zijne bysondere huishouding een voordeel af te zien / en alzoo onvermydelijke verwerringe en daar door een gereeden weg te banen / tot erger scheuringe van zoo onvolmaakten vereeniging / die / na ons oordeel / noch de eerste Christenen / noch onze Voorzaten / opt in gedachten is gekomen.

Deze aangeweze onheilen / zouden des te lichter ontstaan / wanneer de Leeraars ten wederzijden / na uwen voorslag / de eene in des anders plaats en beurt (des verzocht) Prediken zouden, en dan noch na de Predikende in gewisse zoude verstaan met Gods Woord over een te komen. Wij derven ons / aan d'eene zijde / van de menschelijke zwakheid zoo veel volmaaktheids niet beloven / dat de Leeraars / zoo langze onder de zelve ordre en Wetten niet en staan / de noodige voorzichtigheid / die op den Predik-stoel vereischt word / souden gebruiken. Verwerringen en ergernissen waren aan dat doen ongetwijffelt vast. Maar wij en konnen ook aan d'andere zijde in dit stuk onze Societeit in haar recht niet verkorten / gelijk wij doen zouden / wanneer wij andere in haren dienst / buiten hare kennisse en goetvinden / zouden gebruiken.

Dus achten wij / dat wij uwe E. E. op de eerste en derde Vrage van uw' eerste schrift nu ten overvloet hebben geantwoord. Eer wij voorts tot uw' eerste Vrage van uw' tweede schrift / die eygentlijk aan het nu verhandelde vast is / toetreden / zoo zullen wij ons ook met een

woord verklaren over de tweede voorwaarde van uw' eerste schrift/ aangaande het openen van onze Kerkenraads-Kamer, of kleine Predik-plaats.

Als uwe E. E. de naaste weg tot de vrede in willen gaan / konden uwe E. E. wel weten/ dat de vereeniging aan deze voorwaarde/ daar door in onze Gemeinte zoo veel onheils en onlusts ontstaan is / niet behoorde verbonden te zijn. Uwe E. E. hebben immers niet meer rechts / om het openen van onze Kerkenraads-kamer van ons af te vorderen / als wy om te eyschen / dat uwe E. E. uwe plaats zouden sluiten / eer men tot een vereeniging zoude konnen komen. Men is schuldig elkanderen hier in onderling te verdragen. Dusdanige oeffeningen zijn aan geen plaats verbonden / maar het moet als een middelmatige zaak opgenomen worden/ waar de zelve geschieden. Uwe E. E. zijn ook wel indachtig / dat dit in den Jare 1648 al was afgeslagen. Daar-en-boven is deze zaak / by een wettig compromis/ als uwe E. E. bekent is/ afgedaan. Dewijl ook uwe E. E. zelve tot de vryheid van spreken voor een peder een plaats hebben / zoo is uwen eysch / om onze Kerken-kamer daar toe te openen/ des te min noodig. Immers en in allen gevalle / konnen onze bedenkingen / die wy hebben op het openen van onze Kerken-kamer / ten voorschryven einde/ zoo weynig de vereeniging beletten / als de zelve de vrede verbreken/ tusschen uwe E. E. en andere Doopsgezinden; want hoewelze niet alle deze vryheyd in hunne Kerken of Kerken-kamers goed keuren/ nochtans maken uwe E. E. geen zwarigheid in de oeffeningen van den uiterlijken Godsdienst uwe onderlinge gemeenschap met hun te betuigen. Nu geven wy uwe E. E. en alle onpartydige te bedenken/ of uwe voorwaarden zoo billijk en Christelijk zijn / als uwe E. E. voorgeven / en of uwe E. E. daar op met eenige apparentie maar een enkele aanneminge konden te gemoet zien, en de vereeniging / om het niet toestaan der zelve/ behooren af te slaan.

Wy treden nu toe tot de eerste Vraage van uw' tweede schrift/ namelijk / of wy met onze Broederschap oordeelen / dat de Ledematen, die in onze en uwe Vergaderingen en andere plaatzen communiceren, zulks doen uit een quaad begrip der onderlinge verdraagzaamheid. Als eenige van onze Ledematen zich ten Avondmaal verboegen by andere Gezintheden/ die wel hen/ om de over-een-komminge in hunne bysondere gevoelens/ ontfangen; maar andere Leden van onze Broederschap het zelve weygeren / zoo doen zy zulks niet op de gronden van de onderlinge verdraagzaamheid / door onze Voorzaten geleid/ maar gelijk onze Broederschap in den Jare 1654 oordeelde / uit een quaat, of geen recht / begrip van de onderlinge verdraagzaamheid.

Op

Op zoodanige onze Ledematen / staat eygentlijk de bewuste uitspraak van onze Broederschap / die wy ook noch niet en konnen nalaten openlijk toe te stemmen. Hoewel wy echter / nessens onze Broederschap / dit mis verstand onzer Ledematen / uit liefde tot de vrede / verdragen.

Uwe E. E. konden zeggen / gelijk uwe E. E. van selfs ons dit hadden behooren te gemoet te voeren / dat uwe aanbiedinge nu aan ons gedaan / een bewijs is / dat uwe Gemeinte tegenwoordig zoo precys niemand aan hare gevoelens bind / als wel voor dezen / toen uwe E. E. met de andere Waterlandsche Gemeinte in deze Stad noch een lichaam waart / en daarom de uitspraak der Societeit op onze Ledematen / ten opzicht van uwe Gemeinte nu niet toepasselijk is.

Maar hier op hebben wy uwe E. E. openhartiglijk te gemoed te voeren / 1. Dewijl uwe E. E. (dit zeggen wy niet uit onvoorzichtige onkunde, maar na waarheid en met goede kennisse) onder anderen ook om het stuk van vryheid / voor weynige Jaren / van de andere Waterlandsche Doopsgezinden / het sy met / het sy tegen uwen wille / in deze Stad zijn afgescheiden / en met eenen van alle / die in andere plaatzen deze in 't gelijk stellen / zoo waar 't de naaste en veyligste weg geweest / dat uwe E. E. zich tot onze Gemeinte hadden begeven. Uwe E. E. wisten en weten noch / dat wy uwe E. E. bereid zijn / behoudens de volle vryheid van de bewuste verschillende gevoelens / in onze gemeynschap / als waarde Broeders / te ontfangen. Waar toe een onnoodige scheure tusschen uwe E. E. en ons opengelaten? Indien wy in den jare 1618 / Ec. in ons Vaderland ergens zoo verdraagzamen Gemeinte hadden gevonden / die ons met zoo vollen en verzekerden vryheid / als by ons voor andere is / hadden willen ontfangen / zoude het ons (wy beroepen ons op uw' eygen oordeel / en dat van alle onzydigen) wel geoorloft geweest zijn afgezonderde Vergaderingen te maken? Zoude dat niet geweest zijn de scheuringen buiten nood vermeerderen?

Maar ten 2. Nadien wy uit uwen voorslag in uwe Gemeinte zoo grooten verandering / ten goede bemerken / zoo nemen wy aan met de eerste gelegentheid / onse Broederschap volle kennisse te geven van deze zaak / en te vernemen / hoe sy nu het over en weder communiceren onzer Ledematen by uwe E. E. / en die met uwe E. E. gelijk mochten staan / zal inzien; en houden wy ons verzekert / dat de selve nessens ons in dezen niet en zal voordeelen / als 't geenze in goeden gemoede verstaat met de Christelijke gronden der onderlinge verdraagzaamheid wel over een te komen.

Onder-en-tusschen hebben wy beidegelegentheid / om met onze Broeder-

Broederschap ten wederzyden deze gewichtige zaak met bezadigtheid te overwegen / en beide raad en daad / tot krachtiger voortsettinge der vrede/ van de zelve te verwachten.

Eindelijk komen wy tot uw' tweede Vrage/ van uw tweede schrift. Dat wy/ al waren uwe voorwaarden niet onaannemelijk, niet machtig zyn de selve aan te nemen, zonder toestemminge van onse Broederschap aan d'eene zyde, en aan d'ander zyde zonder van alle Waterlandsche Doopsgezinde vergaderingen verlekert te zijn, dat die uwe aanbiedinge zouden goet keuren. Zoo ruim hebben wy de zaak niet voorgesteit. Onze meining is / dat wy ons verplicht achten om onse Broederschap van alles kennisse te geven / eer wy een nieuwe handeling met eenige gezintheid konnen slupten / en dat uwe E. E. ook de uwe in dit stuk hadden behooren te kennen.

Aan onze zyde houden wy ons van onse Broederschap ten vollen verzekert dat alle de Leden der zelve / gelyke genegentheid / als wy / tot de onderlinge verdraagzaamheid hebben. Veilig konnen wy dan tot hen gaan / en met groot voordeel over dit stuk hun oordeel hooren. De leden van onze Broederschap zyn door een Christelyken band aan elkanderen verbonden. 't Waar immers oneerlyk en voor onze Gemeinte/ aan wien wy van ons doen rekenschap hebben te geven / onverantwoordelyk / dat wy zoo lichtvaerdig in zoo gewichtigen zaak zouden te werk gaan/ zonder hen / die zoo wel als wy tot vreede genegen zyn/ hier in te kennen. Ons zouden wy met 'er daad een oprecht verbond/ zoo eerlyk opgerecht/ zoo trouwlyk onderhouden / voor zoo veel in ons is/ verbreken / door een nieuw en onzeker met uwe E. E. op ons eygen hand aan te gaan/ daar aan wy de andere leden / buiten hunne toestemminge/ zouden verbinden.

Uwe E. E. voor zoo veel wy konnen afnemen/ doen in dit stuk alles zonder kennisse van uwe buiten-Broederschap / niet tegenstaande uwe E. E. in uw tweede Schrift betuigen / noit van de Waterlandsche Doopsgezinde Gemeinte zich te hebben afgescheiden, noch afgescheiden te zijn, en noit te meinen, aangaande de Christelijke eenigheid, te scheiden. Maar wy bekennen / dat wy uw doen met uw zeggen niet wel en konnen over een brengen. Zyn uwe E. E. met de andere Waterlandsche Doopsgezinden noch vereenigt/en willen uwe E. E. met hun altyd vereenigt blyven / waarom handelen dan uwe E. E. zoo vreemt in deze zaak / even als of de andere Waterlandsche Gemeinten uwe E. E. vreemd waren? 't Is/ na ons oordeel / noch Broederlyk / noch voorzichtiglyk / noch de rechte weg tot een ware Vrede. Wy konnen wel begryppen/ dat uwe E. E. dit groote werk te lichter over zich hebben konnen nemen / zonder vreese van aanstoot te

geven/

geben / aan een Gemeinte / die / behalven de vier Leeraren en Demonſtranten / die ook by uwe E. E. ten Avondmaal gaan / uit twintig of dertig originele Lidmaten beſtaat / en daarom te gemakkelijker te leiden is / als een lichaam van eenige duiſenden ; maar evenwel behoort de redelijkheid zoo veel te gelden / dat men in zoo een gelegentheid / een getal van weinige zoo weinig benadeelt / als een getal van vele.

Maar mogelijk verſtaan d'uwe neffens uwe E. E. tegenwoordig / dat uwe E. E. aan geen Buiten-broederſchap in dezen deele zijn verbonden. Nochtans zagen uwe E. E. de zake in den Jare 1658. met een ander ooge in / als nu / want toen vonden uwe E. E. goed / ons voorbeeld hier in te volgen ; maar tegenwoordig ſchynen uwe E. E. te meinen / dat 'et hinderlijk aan de vrede zoude zijn met uwe Buitenbroederſchap deze zaak te overwegen. Wy / en d'onze / verſtaan het anders / en meinen reden te hebben / van te gelooven / dat uwe E. E. in een groot misverſtand zijn / en wy boven het geen nu al gezeid is / bondige redenen konnen geben van ons verſtand tot uwe overtuginge.

Want voor eerſt / zal 't een zaek van grooter nadruk en meerder luiſter zijn in de Chriſtenheid / dat wederzijds Broederſchap / van ons ten wederzyden bewogen met elkanderen / door eenige verſtandige / Godvruchtige / en vrede-lievende perſoonen / een verdrag tot een volkomen vereeniging / op billijke en wederzijds aannemelijke voorwaarden make / dan dat men in deze Stad alleen een vereeniging trachte uit te werken / en dat noch zoo gebrekkelijk. Indien het zoo verre quam / dat uwe Broederſchap / of het lichaam van de Waterlandſche Gemeinten / tot zoo een vreedzame t'zamenkomſt verſtond / wy derven ons verzekeren / dat van onze zijde zoo veel redelijkheids en liefde tot vrede zoude getoont worden / dat uwe E. E. en uwe Broederſchap / reden zouden hebben / om zich met ons door het gantſche Land tot een lichaam te vereenigen. Wat al goets door dit goede voorbeeld in de verdeilde Chriſtenheid zoude te weeg gebracht werden / is nauwlijks uit te ſpreken. Wy bidden uwe E. E. derhalven vriendelijk / als uwe E. E. doch onze bysondere noodiginge niet goed vinden aan te nemen / dit doch niet af te willen ſlaan / maar uw' uiterſte beſt te doen by uwe Buiten-broederſchap / datze neffens uwe E. E. de hand aan dit groote / noodige en gezegende werk / gelieven te houden.

Maar ten tweeden / indien uwe E. E. deze voorſlag niet goed vinden in het werk te ſtellen / om dat uwe E. E. wanhopen van yets vruchtbaarlijks by uwe E. E. Buiten-broederſchap te zullen ver-

richten / zoo geven wy uwe E. E. te bedenken / of uwe E. E. / die dan alleen staan / en tegen onze Gemeente en gantsche Broederschap / voordeelen redelyk te zyn / dat uwe E. E. zoo stip blyven staan op uwe vereischte voorwaarden / en of uwe E. E. onze aanbiedinge / immers in zoo een geval ten hoogsten redelyk / wel met een goede gewisse mogen afwyzen.

Wat ons aangaat / indien onze Broederschap / daar wy de minste bedenkinge niet over hebben / van hare vrede-lievende gronden afweek / en het goede werk der vrede / op ons verzoek / t'eenemaal afwees / wy souden met een goed gemoed niet derven nalaten te vereenigen met uwe E. E. of uwe Broederschap / of andere Gezintheden / die de vrede op billyke voorwaarden ons aenboden. Dus verre gaet onze macht / en de Goddelyke en natuerlyke reden leert ons dit / want gelyk wy ons in middelmatige zaken aan de goede ordre onzer Societeit zeer gaarne houden / alzoo laten wy ons / in zaken die onze consciencien zouden quetzen / aan de ordre onzer Societeit noch eenige menschelyke Wetten verbinden.

Blyven uwe E. E. evenwel styf by uw' stuk / en willen uwe E. E. de vereeniging met onze Gemeinte in deze Stad / op de bewuste voorwaarden / alleen maken / zoo nemen wy dan aan / dat wy onze Broederschap ter naaste vergadering / alles zullen aandienen / op datze ons met haren raad diene en aanwyze / hoe wy ons verder in deze zaak tot de meeste stichtinge der Christenheid / onzer Societeit en onzer Gemeinte ontrent uwe E. E. hebben te dragen. Hier mede af breekende / beveelen wy uwe E. E. / onder hertgrondige groetenisse / Gode en het Woord zyner genade.

Uwe E. E. seer genege Vrinden en Broeders de groote Kerken-raad der Remonstrantsche Gemeente alhier en uit aller Naam.

In Rotterdam den 7. Maart 1671.

SAMUEL LANSBERGIUS
synedr. p. t. Scriba.

Het opschrift was

Aan de E. E. Opsienders der, zoo genaamde, Waterlandsche Doopsgezinde Christenen
In Rotterdam.

Eer-

Eerwaardige Mannen, en zeer geliefde Broeders in Chriſto Ieſu.

WY zijn niet genegen ons diep in te laten in 't antwoorden op de *aanſtootelijkheden*, die uwe E. E. wederom buiten nood in den uwen van den zevenden dezer geſteld hebben: Noch eenige misſlagen aan te wyſen. Zoo, om dat die wyſe van doen minder voordeel als ſchade veroorzaakt: Als ook, om dat zy het wezen der zake doet verliezen, dewijl men zonder nuttigheid de ſchaduwe ſoekt te vinden: Maar volkomen, ende met eerbiedig vertrouwen, bereid, *zonder ſchroom*, in dezen, af te wachten het vonnis van zoodanige Rechters, als wy in die van den 27. January laatſt-leden hebben voor-geſteld: Aangezien wederzijds oprechtigheid uit eige Schriften beſt blijkt aan den menſchen, ende onzer beyde wel of qualijk-meenentheid voor Gode naakt is.

Hebben ook daarom, Waarde Broeders! geoordeeld, dat ons voegde alleen aan uwe E. E. bekent te maken.

1. Dat wy, aan d'eene zijde, nevens uwe E. E. zeer wel hebben geweten *dat het ware weſen van de vrede der* eenige en onverdeelde algemeene *Kerke Chriſti op aarde beſtaat in de zelve t'zamen-komſten tot de zelve oeffeningen des uitterlijken Godsdienſte*, namelijk *in de openbare Predikatie des woords, algemeine gebeden*, in publique plaatzen yeder vryheid te geven, om zedelijk zijne gaven tot ſtichtinge enz. des volks voor te ſtellen, van elkanderen te hooren, onderzoeken ende oordeelen, *inzamelingen der aalmoeſſen, bedieninge des doops, en inzonderheid in de gemeinſchap van het gebruik des H. Avondmaals, het gemeine kenteken van de Chriſtelijke eenigheid.* Ende, aan de andere zyde, ook daarom hebben geoordeelt, ende als noch oordeelen, dat onze drie voorwaarden (op den xxx. December, Anno 1670. aan uwe E. E. aangeboden) zoo *eenvoudig, klaar en billijk zijn*, dat wy, *uit de nature der zelver, met de ſchriften van uwe E. E.*

vreedlievende voorzaten vergeleken, niet dan een enkele aanneminge te gemoed zagen en wenſchten. Doch dewyl zelve uwe E.E. exceptien gegrond zijn, op *veel onheils en onluſts voor dezen in uwe E. Gemeinte ontſtaan op de uitſpraak van een wettig Compromis, op de afſlag van ons voorſtel in den Iare* 1658. Aangaande de vryheid van *Propheteren:* ende nopende het prediken in wederzijdsplaatze zoo als de predikende in gewiſſe verſtaan zal te behooren op *de menſchelijke zwakheid* en op 't *recht* van uwe *E. Societeit.* Zoo zullen uwe E.E. zoo wy gelooven, nevens ons zeer licht begrypen (behalven dat die exceptien van onluſt en *Compromis* niet ons maar uwe E. E. ende de uwe onderling betreffen) dat gelijk uwe omſchryvinge van de vrede der eenige onverdeelde ende algemeene Kerke Chriſti (afgetrokken van de toevallen door de verdeeltheden veroorzaakt) prijſſelijk, doch (gevoegt met de omſtandigheden der tegenwoordige menſchelijke zwakheid) onverkrygelijk ende deſperaat is: Alzoo ook onze voorſlag aan uwe E. E. redelijk, en verkrijgelijk is; midden in deze ellendige verwerringe des Chriſtendoms. Want door de zelve laten wy mutueel, en onderling den naaſten in zijne vergadering genieten, 't gene wy in de onze begeeren, wy binden ons naaſten noch worden gebonden, in het gebruik van yeders recht, *men heeft gemeenſchap in het onderling gebruik des H. Avondmaals, het gemeene kenteeken van de Chriſtelijke eenigheid.* Ende het betaamt, ja voegt ons, als vreedlievende Chriſtenen, te willen 't gene men kan ten goede, wanneer men onmachtig is uit te voeren, 't gene men begeert, en wenſcht.

2. Dat wy ootmoedig verſoeken, dat van uwe E. in toekomende, ons niet betwiſtredent worde, hoe verre wy aan onze buiten-broederſchap in duſdanige zaken verbonden zijn: Aangezien zulks niemand dan ons voegt met Chriſtelijke omzichtigheid te behertigen: Ende met een uwe E. E. verzekeren, dat wy uwe E. E. (die verklaren in dezen, of diergelijke zonder kenniſſe en goedvinden van uwe Societeit niet te mogen, noch kunnen handelen) gelijke vryheid, noit zullen bekibbelen.

kibbelen. Maar (als noch blyvende by onze voorſtellinge van den 30. December, 1670.) lankmoedig afwachten, dat uwe E. E. ende uwe E. E. Societeit, de zelve of gunſtelijk zullen amplecteren, of ten minſten, voortbrengen naakte, klare, ende ongezochte exceptien, ontleent van de omſtandigheden in welke uwe E. E. door de zwakheid des Volks meenen geſtelt te zijn. Op dat wy daar door gelegentheid mogen ontfangen, om te doen blyken dat wy, *die aangaande de noodige Chriſtelijke eenigheid noit van de Doops-gezinden meenen te wijken*, echter veel konnen toegeven van eenige onzer voorgeſtelde voorwaarden. Waar toe wy wenſchen dat de alleen wijze God des vredes, wederzijds gemoederen neige, op dat enkelijk zyne eere, de eere zijns Soons Jeſu Chriſti, ende de vrede des waren Chriſtendoms oprechtelijk beoogt, en gelukkig verworven werde, door Jeſum onzen gezegenden Heere, Amen.

Wy blyven Vwe E. E. zeer-genegene Vrienden en Broederen, de Opzienders der (zoo genaamde) Waterlandſche Doops-gezinde Chriſtenen, en uit aller namen

Den 17. Maart Anno 1671.

JAN van RANST
ut Scriba.

Het opſchrift was
E. E. Opſienderen der Remonſtrantſche Chriſtenen in
Rotterdam.

Eerwaardige Mannen en ſeer geliefde Broeders in Chriſto Jeſu.

OP uw' laatſte Schrift zouden wy uwe E. E. al terſtond geantwoord hebben / ten waare uwe E. E. in 't zelve / onze gewoone aanbiedinge van vreede afwyſende / waren blyven ſtaan op uwe voorgeſtelde voorwaarden / zonder uwe buiten-Broederſchap / 't geen wy nochtans gaern geſien hadden / en daar in wy / ten opſicht van een beſtendiger vreede / zeer veel ſtelden / hier in te willen kennen; maar 't oordeel van de vergadering onzer Broederſchap / daar van wy in zoo een geval in ons tweede Schrift geſproken hadden / betuigden liever te willen inwachten. Derhalven vonden wy raatzaam eer wy antwoordeden / en tot een beſluit in zoo gewichtigen zaak quamen / eerſt haren goeden raad te hooren. Dit hebben wy nu gedaan / en 't oordeel der vergadering op de bewuſte vragen verſocht.

Na aandachtige overweginge der zake met hare omſtandigheden heeft de vergadering verſtaan (gelyk ook uwe E. E. mondeling en in uw laatſte Schrift toeſtaan) dat de vereeniging in eene gemeinte / door 't middel van de welgeſchikte onderlinge verdraagzaamheid / volgens onzen voorſlag aan uwe E. E. gedaan / de nerſte en volmaakte is.

Doch om op uwe vragen volgens 't oordeel onzer Broederſchap ordentlyk te antwoorden / zoo moeten wy voor af zeggen / dat / hoewel wy uit liefde tot Chriſtelyke vreede / door 't middel van onderlinge verdraagzaamheid in onze gemeinte ontfangen alle / die de gronden der Godſaligheid behouden en in 't niet noodzakelyke de verdraagzaamheid toeſtaan en oeffenen / echter niemand uit kracht van onze onderlinge verdraagzaamheid gehouden is te gaan communiceren in de afgeſonderde vergaderingen der gene / die tot de volmaakte vreede / welker voortzetting wy geheel in 't ooge hebben / weigeren te komen.

Maar evenwel om ons vredelievend gemoet te uiten / zoo heeft de vergadering met ons geoordeelt / dat wy aangaande het eerſte Lidt van uw eerſte Vrage uwe E. E. zoo verr' konnen te gemoet gaan en verklaren / dat de gene / die zoo lang die volmaakte vereeniging tuſſchen twee of meer gezintheden noch niet voortgaat / onderentuſſchen in wederzyds afgezonderde vergaderplaatzen communiceren met zoodanige Chriſtenen / als wy terſtond beſchreven / niet

niet doen/ dat ſtrydig is tegen de gronden van onſe verdraagzaamheid.

Doch in dezen / gelijk onze Broederſchap / met ons verſtaat / heeft een pegelijk / wie hy zy / wel toe te zien / dat hy de meeſte ſtichting betrachte: Want / Broeders / alles wat geoorlooft is / is terſtond niet ſtichtelijk / en in alle zoodanige gelegentheden moet ook op de zwakheden van vele een voudigen ten wederzijden / na vereiſch van tyden en omſtandigheden / zorgvuldig gelet worden. 't Rechte oogmerk dan al ons doen moet altijd wezen / naaſt Gods eere / de opbouwinge van Chriſti Kerk en de ſtichting onzes naeſtens.

Wy verſtaan derhalven inſgelijks met onze Broederſchap / dat een peder / dien het mocht gelieven over en weder te communiceren / altijd gedenke / dat ons oogmerk verder ſtrekt / namelijk tot een grooter en volkomener eenigheid in eene Kerk / en by gevolg / dat men door zijn doen die volmaakte eenigheid poge te bevorderen / en immers niets doe / daar door zoo gewenſchten zaak lichtelijk kan verhindert worden.

Voorts aangaande het over en weder Prediken de een in des anders plaats en beurt / zoo en gelijk de predikende in gewiſſe zoude verſtaan met Gods Woord over een te komen / als mede de twee andere Vragen / raakende het openen van onze Kerken-kamer of kleine Predik-plaats / en het beſtier van peders byzondere huishoudinge in peders Gemeinte / daar in vonden wy inſgelijks de Vergadering t'eenemaal en eenpariglijk over een te komen met het antwoord / dat wy uwe E. E. op uwe Vragen te voren hebben laten toekomen. Waer houden wy ons ook noch by / en met eenen by onze oprechte genegentheid / om met alle die het met ons in de gronden van den Godsdienſt eens zijn / op de volmaakſte en ſtichtelijkſte wijze te vereenigen.

Daar toe hopen wy / dat de God der vrede onze herten hoe langer hoe ſterker zal neigen / en ons door zijnen goeden Geeſt zoodanige Chriſtelijke gedachten inſtorten / dat wy de veiligſte en beſte middelen mogen ter hand nemen / om het noodige werk der vrede meer en meer voort te zetten / en die gewenſchte vereeniging / niet alleen met eene of eenige; maar / waar 't mogelijk / met alle Gezintheden van de geſcheurde Chriſtenheid in een en de zelve gemeenſchap upt te werken.

Wy bidden God van herten / dat hy deze handeling ſtiere ten beſten van zijn diergekochte Gemeinte / en het einde der zelve een

ver-

verzekerde vrede zy / tot eere van zijn / en zijn Soons gezegenden Naam / versterking des Geloofs / betrachting der Godzaligheid / opscherping van liefde / en tot bevordering van de zaligheid van velen.

In Rotterdam, den 14 Augusti 1671.

Uwe E. E. zeer genege Vrienden en Broeders, de groote Kerken-raad der Remonstranten alhier, en uit aller naam

ALBERTUS HOLTENUS
p. t. scriba.

Het Opschrift was
Aan de E. E. Opzienders der, zoo genaamde, Waterlandsche Doopsgezinde Christenen

In Rotterdam.

Eer-

Den Grooten Kerken-raad der Chriſtenen, welke binnen Rotterdam Remonſtranten *genaamt worden, zy genade, en vrede van God den Vader door Ieſum Chriſtum onſen Heere! Amen.*

Eerwaardige Mannen en zeer gelieſde Broeders in Chriſto Ieſu.

NAdien uwe E. verſcheiden reiſen aan ons hadden verklaart met zoo nauw een band aan uwe E. buiten-Broederſchap verknocht te zijn, *dat uwe E. (al waren onſe voorwaarden voor uwe E. niet onaannemelijk) alleen zonder goedvinden van de zelve met eenige andere Geſintheden niet vermochten, een nieuw contract te maken.* Zoo heeft den innerlyken luſt die wy hadden, ende noch hebben tot geneſinge van Chriſti ellendige en verdeelde Volk, ons bewogen, om (alle perſoneele inſichten aan eene zyde ſchuivende, met Chriſtelyke oprechtigheid aan uw E in onſen laatſten van den 17 Marty, „ te kennen te geven. Niet alleen dat wy aan uw E. gaerne „ onbekibbelt lieten de vryheid van met den uwen alles te „ overleggen: Nemaar ook bereid waren, langmoedig af te „ wachten, wat in deſen van uw E. ende den uwen aan ons tot voortſettinge van zoo Heyligen, ende heilſamen Euangeliſchen oogmerk ſoude voorgedragen worden.

Te liever hebben wy (geliefde Broeders!) nu over de vier maanden na zoo gewenſchten uitkomſt uitgeſien: Zoo, om dat wy ons verſekerden van de billikheid onſer voorſtellingen, als kunnende (onſes oordeels) niet van eenige Vredelievende Remonſtrantſche Vergaderinge geweigert worden, ten ware de beweegredenen ontleent van de ſwakheid des Volks aan die zyde overwogen: Als ook, ende wel inſonderheid, om dat wy hadden te kennen gegeven: Dat wy (indien uw E. ende uwe Societeit onſe voorwaarden niet gunſtlyk amplecteerde,

maar *naakte, klare, en ongeſochte exceptien, enz* voortbracht) hoopten gelegentheid te ontfangen om te doen blyken, *dat wy* (die aangaande de noodige Chriſtelyke eenigheid noit van de Doopsgeſinden meenen te wyken) *echter veel kunnen toe geven van eenige onſer voorgeſtelde* Vragen. Edoch als ons den uwen van den 14 Auguſti, op den 1. Septemb. door een onſer medeleden, welke de zelve op den 21. Auguſti privaat was ter hand geſtelt, is gecommuniceert, ende van ons aandachtig ende met opmerkinge geleſen en overwogen, hebben wy met innerlyke ſmerte, ende waarachtige Euangeliſche droefheid bevonden, hoe ongegrond onſe hope geweeſt zy: Aangeſien in den uwen noch het een, noch het ander te vinden is. Niet het een, Want U E. niet alleen niet aannemen onſe voorſlagen; maar verwerpen de ſelve: Niet het ander: dewyle geen aanneemelyke voorſlagen van U E. in de ſelve gedaan worden.

Dus ſchijnt dan, Waarde Broeders: Ons goede oogmerk verydelt, ende onſe aangevangen handelinge vruchteloos, ende Gy, ende Wy ſtaan ten doel voor allen die onſe onderlinge eenigheid ende verdraagſaamheid benydende ſtoffe krygen om over ons verheugt te zyn. Ten ware dat wy ten wederſyden te rugge ſagen, uit onſe eigen paſſien gingen, ende in ware en oprechte eerbiedigheid des herten de ſake hervatteden, ende op nieuw beproefden hoe na wy elk anderen konden komen. Het welke aangeſien het yeder voegt, die waarlyk begeerig is, eenmaal uit genade den God des Vredes te aanſchouwen, wy goed gevonden hebben aan onſe zyde te ondernemen.

Hertgrondelyk den God des Vredes in de Name onſes Vreden Vorſts Jeſu Chriſti biddende, dat hy door ſyne innerlyke Barmhertigheid ons oogmerk ſoodanig gelieve te zegenen, dat de uitkomſt moge ſtrekken, *alleen* tot eere van ſyne hoogwaardige name, de eere ſyns Lieven Soons Jeſu Chriſti, voortſettinge der Waarheid die na de Godſaligheid is, ende behoudeniſſe van veele Menſchen, Amen.

Om het welke te beginnen, Waarde Broeders: Wy niet kunnen naar laten aan U E. eerſt ende voor af te ſeggen. Dat (on-

ſes

ſes oordeels) tuſſchen ons in deſe handelinge niet ſoo ſeer moet in aanmerkinge komen, Of namentlyk, volgens de inſtellinge der Apoſtolen.

„ Het ware weeſen van de vrede der eenige en onverdeelde „ algemeene Kerke Chriſti op aarde beſta, in de ſelve t'ſamen- „ komſten, tot de ſelve oeffeningen des uiterlyken Gods- „ dienſts, Namentlyk, in de openbare Predicatien des woords, „ algemeene gebeden, in publique plaatſen yeder vryheid te „ geven om met Chriſtelyke zedigheid ſyne gaven tot ſtich- „ tinge des Volks voor te ſtellen, van elk ander te hooren, on- „ derſoecken ende oordeelen, inſamelinge der aalmoeſſen, be- „ dieninge des Doops, en inſonderheid in de gemeinſchap „ van het gebruik des Avondmaals, het gemeene kentecken „ van de Chriſtelyke eenigheid.

Want dit zoo al onderſtelt, ſoo ſullen terſtond de Doopsgeſinden aan hare zyde verſtaan, dat onder het Woord *Doop* alleen die, de welke van Chriſto is ingeſtelt, dat is, die aan bejaarde, boetvaerdige, belyders van hem en ſynen dienſt geſchied, moet geoeffent worden: Ende U E. aan de andere zyde, willen: Dat, of wel noch Godlyk gebod, noch Schriftuurlyk voorbeeld, noch klaar gevolg den Doop der onmondige Kinderen den Chriſtenen aanbeveeld ende gebied, echter geoorloft is de ſelve den Kinderen toe te dienen. Ende zoo voorts in andere in verſchil ſtaande zaken.

Men moeſt derhalven Broeders, hier alleen met aandacht, ſonder vooroordeel, ofte liefde ſijns ſelfs overwegen, langs hoedanig een weg, ende door welke middelen, men de nu van een geſcheurde Chriſtenen, ende zoo ſeer verkoude en van een vervreemde gemoederen, zoo veel mogelyk is, ſal geneſen, in liefde ontvonkken, ende wederom brengen tot de eenigheid des Geeſtes, door den Band des Vredes.

Uwe E. voorſaten hebben ſeer vredelievende, ende verſtandige middelen dikwils voorgeſlagen aan de andere van haar verſchillende geſintheden, ende wel in het byſonder die waerdige heerlyke, en koſtelyke paerle, de *onderlinge*, wy ſeggen

Broeders, de *onderlinge verdraagzaamheid*, door welke sy anderen Gesintheden aanboden, even het gene sy van de selve voor haar ende den haaren begeerden. Zoo veel niet min noch meer zy gepractiseert in dese die volmaakte Wet, al wat ghy wilt dat u de menschen doen, doet gy haar alsoo.

Edoch wat heeft haren brandenden yver, haren onvermoeiden arbeid, en hare ernstige en trouhertige vredelievende aanbiedinge tot noch toe vermocht ende uitgewrocht op de gemoederen van de selve? Immers, gantsch niets. Want geen van alle de selve heeft tot op heden die aanbiedinge aangenomen, maar alle hebben sy de selve verworpen, afgewesen, ja Veracht. En of-wel in sommige Steden de Contra-Remonstranten uwe E. Ledematen, behoudens haar verschillende gevoelens, tot hare gemeenschap hebben genoodigt, ende ook sommigen bewogen: zoo hebben sy echter daar door niet anders te wege gebracht als de selve listelyk onder haar bestier getrokken, ende uw E. ende den uwen bewogen, om door publique Schriften te doen blyken, dat uwe Ledematen niet vermochten met goeden gewisse hare aangeboden gemeenschap te omhelsen, soo lange sy, Contra-Remonstranten, niet soo wel de Remonstrantse Leeraars, als soodanige, wilden aennemen en ontfangen als de Leerlingen. Om dat de rechte verdraagsaamheid, die *onderling* moet zyn, den verschillenden Leeraren even veel vryheid gunt: het zy in het wederzijds publijcq voorstellen van de verschillige meeningen (onder expresse byvoeginge van der zelver verdraagsaamheid) het zy in wederzijds van de zelve op den Predikstoel te swygen.

„ Ende zulks (onses oordeels) met goede redenen: aan-
„ gesien het zelve (gelijk een uit den uwen, niet van de min-
„ ste, wel zegt) niet anders als de alleronrechtvaardigste wijse
„ van bevrediging is: dewijle de zake daar op uitloopt. Als of
„ eenig Prins, die, na sijn zelfs oordeel, seer vreedsaam was,
„ aan andere van hem verschillende Volkeren, ende des volks
„ Overheden, den vrede aanbood, onder dese expresse voor-
„ waarde, dat hy *alleen* het bestier des Rijks in handen soude

„ heb-

„ hebben. Want waarlijk Broeders, die is den naam van vrede-
lievende onwaardig, welke den vrede niet wenscht, begeert
en najaagt, op even-gelijke voorwaarden met den genen die
tegen hem in geschil gelijk staat.

Desen niet tegenstaande, zijn wy het alleen Geliefde: die,
door de genade Gods, ende de vreed'-lievende Schriften van
uwe roemwaardige Voorzaten, onderwesen zijnde, ende ge-
leert hebbende, dat de *onderlinge verdraagsaamheid* de eenige
weg is, om de gescheurde Christenheid te heelen, die, zeggen
wy, onder zoo vele Gesintheden eerst ons bewogen ende ver-
plicht vinden, dese kostelijke Paarle te koopen, ende Uw. E.
de hand van Broederschap aan te bieden. Wy zijn het, die
nevens alle vrede-lievendende met Uw. E. de gantsche
Christenheid wenschen tot een hert, ende een ziele, vereenigt
te zien. Wy zijn het ook, die na het voorbeeld van vele, en
speciaal uit de uwe, ter herten nemen te doen het gene wy
kunnen, als ons verhindert word uit te werken het gene wy
wenschen ende begeeren. Gy-lieden zijt het, dien, onder den
„ uwen, de eerste gelegentheid ontmoet, om met de daad te
„ kunnen doen blijken, dat de Remonstranten de *onderlinge*
„ *verdraagsaamheid* niet alleen met schriften ende woorden,
„ maar met de daad en waarheid lief hebben.

Maak derhalven geen exceptien, op dingen, die voor ons
als nu onmogelijk zijn. Namentlijk, op de algemeene vereeni-
ginge. Maar begin, daar de occasie haar op doet. God,
hopen wy, zal door onse voorgang andere doen volgen, in-
dien het anders uitvalt, wy zullen soo veel in ons is, de zaak
voldaan, ende ons zelven gequeten hebben.

Wy hebben Uw. E. middelen voorgesteld, welke in haren
eigen aard ende nature (afgetrokken van de menschelijke
passien en zwakheden) onses oordeels, waarlijk Euangelisch
zijn, ende ook met uwe gronden over-een-komen. Doch
zoo *uwe gronden alleen eysschen*, (gelijk zeer aansienelijke leden
van uw' lichaam oordeelen) *dat de Leeraars en Leerlingen aan
wederzijden malkander tot Christi Tafel ontfangen, ende ontfangen*

worden. Ende dat de Bedieninge des Woords, alleen, om verwerringe te myden, niet anders behoeft te geſchieden als nu geſchied. En dat uwe *E.* zonder onder eene orde te zijn, de menſchelijke zwakheid zoo veel volmaaktheid niet kunnen toeſchryven: zoo moeten wy die Broederen danken, gelijk wy in alle oprechtigheid doen, dewelke niet alleen in voorgaande tyden, ons tot voorbeelden hebben geſtrekt: wanneer *zy meermalen hebben getoont, tot een begin van uwe weder-vereeniginge met de Publique Kerke, daar mede te vreden te zijn, dat tot openbare betuiginge van uwe eenigheid in de Hoofd-ſtukken ter zaligheid noodig, eenerley Avondmaal zoude gehouden worden, blyvende (NB.) anders die van de Publique Kerke by de hare, ende uwe E. by de uwe.*

Welk voorbeeld, ons ten nutte, ook zijn nagevolght, uwe E. Broederen, die nu noch aangaande onſe onderhandelinge „ oordeelen, ende aan U E. geadviſeert hebben: Dat men als „ nu, *alleen*, behoord te denken, om een goeden aanvang te „ maken, ende vaſt te ſtellen 't gene dient om de zamentlijke „ gemoederen te bereiden tot verder vereeniginge, dat een „ yeder hem ſchikke in *onderlinge liefde*, in het aanhooren van „ des Heeren Woord, en in het gebruiken van het heylige „ Avondmaal, als ware Ledematen van eene Gemeinte Chriſti „ betaamt. Want dewijle Uw. E. (onaangezien wy in onſen laatſten, als boven getoont, hebben te kennen gegeven, dat wy de zwakheid van de uwe bereid waren noch meer te gemoet te komen) ons zoodanig antwoorden, dat onze naerder vereeniginge gantſch onmogelijke ſchijnt, ende onder beleefde woorden niets voortbrengen, dienſtig om 't gewenſchte einde te bereiken. Zoo moedigen hare wijſe en vrede lievende voorbeelden, ende adviſen ons aan, om op nieuw Uw. *E.* ende (zoo uwe *E.* zulks noodig achten) uwe gantſche Societeit voor te ſtellen het gene volgt.

1. Of uwe *E.* zouden kunnen goedvinden (tot begin ende aanleidinge van deſe zoo waardige zake) dat uwe *E. E.* Leeraren, Opſienders en Diaconen, ende de onſe, wederzijds malkanderen ontfingen, ende ontfangen wierden, in malkanders

plaatſe

plaatſe tot het heilige Avondmaal, het gemeene ken-teken van de Chriſtelijke eenigheid in noodſakelijke pointen, op dat daar door de leden ten beiden zijden, de weg te beter gebaant werde?

2. Dat wederzijds Predikanten vry ſtonde, malkander in elkanders beurt zomtijds te verſoeken tot het Prediken, mits dat ten wederzijden wierde gezwegen van de Pointen in geſchil ſtaande?

3. Dat uwe E. Predikanten (indien de vreeſe van onluſt onder de uwe de erectie en oprechtinge van een plaatſe, om onderling in Chriſtelijke zedigheid van de heylige Schrifture, vryelijk te mogen handelen, verbied) en Kerken-raad ordinair, onſe by-een-komſte gelieven by te woonen, ten einde ook alſoo de weg tot nader verbinteniſſe en eenigheid te banen?

Wy derven ons, zeer geliefde Broeders: by toeſtemminge en op volginge van deſe onſe voorſlag, ten vollen verſekeren van een gelukkige uitgang, ende dat als dan, na alle apparentie, lichtelijk zal volgen, het gene nu bezwaarlijk ſchijnt, ende uwe E. van zelve (door de Broederlijke liefde, ende de begeerte van Euangeliſche wijsheid in den uwen te ſien groejen, gedrongen wordende) zullen reſolveren tot zoodanig een vryheid van Propheteren, op bequame plaats en tijd, aan yeder goed-meenend' Chriſten, opentlijk te vergunnen.

Indien echter, tegen hope van ons, op onſe boven-voorgeſtelde Vragen, uwe E. gelieven te blyven weigeren: zoo vinden wy goed, rondelijk ende openhertig den Broederen bekent te maken.

Dat wy, om aan uwe E. ende aan allen onzijdigen Chriſtenen, klaarlijk te doen blijken, met hoe oprechte en ernſtige begeerte wy aangedaan zijn, om (ware het mogelijk) de geneſinge, en vereeniging des Chriſtendoms te bevorderen, en hoe verre in deſen alle byſondere en perſonele conſideratien uit ons zijn geweert; dat wy, zeggen wy, zeer Geliefde, niet tegenſtaande dit alles, bereid zijn de Broederen, uwe E. Predikanten, in deſe Stad, in onſe Vergader-plaats in onſe beurten

te

te verſoeken ende te ontfangen, om hare gaven, volgens haar zelfs gewiſſen, ten gemeenen nutte ende ſtichtinge der Gemeinte voor te dragen: indien maar, de waardigheid ende noodſaaklijkheid der Broeder-vrede, zoo vele op uwe E. gemoederen vermag, dat uwe E. onſe eerſte voorſtellinge gelieven goed te keuren, ende nevens ons in het werk te ſtellen. Waar op een klare, korte, ende toeſtemmende ſchriftelijk antwoord te gemoet ziende: ende uwe *E.* Gode ende den Woorde zijner genade bevelende

Blyven wy Uw. E. E. zeer genegene Vrienden ende Broederen,

De E. E Opſienders der, zoo genaamde, Waterlandſche Doops-gezinde Chriſtenen: In Rotterdam.

En uit aller Namen,

In Rotterdam, den 7. Sept. 1671.

IAN VAN RAAMBURGH
P.T. ut Scriba.

Het Opſchrift was

E. E. den grooten Kerken-raad der Chriſtenen, die men Remonſtranten noemt,

In Rotterdam.

Eer-

ARNOLDUS POELENBURG

AAN

GERARD BRAND,

Tot Nieu-koop.

ZOo haest ik dezen dienst tot Rotterdam heb bekleed / is 'er deze zwarigheid van een zeer gewichtig geschil voorgekomen / van welke gy verzoekt dat ick u omstandelijk bericht zal doen. Doch ik hoop / als u de reden van onze goedvinding en bewerking bekent zal zijn / dat gy u geensins verwonderen zult / waarom dit van ons gedaan / en waarom het aldus gedaan / is geweest. Want het leyt zoo met het stuk / gelijk sy-lupden gelooven: In het begin eyschten de onze van de Broeders Contra-Remonstranten niet anders / als dat het verschil van de vijf Artijkelen / van de Predestinatie / de dood Christi / de manier van de werking der genade / &c. onderling zouw verdragen worden: Maar nu / door bevinding / en baarblijkelijke redenen / beter onderwezen zijnde / stellen wy vast / dat men meer andere Leer-stukken der anderen / die van ons verschillen / verdragen moet: Echter nochtans / moeten wy daarom niet geoordeelt worden van het fondament af te wijken / het geen van aan-begin met een loffelijke gestelthеid gelegt is geweest; maar veel eer dat wy op het zelve blyven staan / en het gebouw / dat daar op getimmert worden moest / voltrekken: want indien wy de zaak na waarheid overwegen / dit is het fondament geweest / 't geen de onze gelegt hebben / dat men in alle verschillen en dolingen / waar aan wy menschen alle onderhevig zijn / de eendracht in Christo onderhouden moet / indien de doling niet noodzakelijk der zielen zaligheid vernietigt: upt deze oorzaak is het ontstaan / dat de onze / die vijf zeer zware dolingen / in sommige Leeraren niet hebben gewenscht te dragen; om dat / alhoewel upt de zelven / indienze na haren aard uitgeplozen worden / veel schadelijkheids voorvloeyen kan / om de eere Gods te verdupsteren / en den loop onzer Godzaligheid te beletten / men echter niet altijds / noch noodzakelijk / tot deze schade gedreven word. Als dan de onzen naderhand genoodzaakt wierden hare afgezonderde Vergaderingen te houden / zoo hebbenze / volgens de gestelteniſſe dezes zelven fondaments / ook tegen andere Christenen / die

te verſoeken ende te ontfangen, om hare gaven, volgens haar zelfs gewiſſen, ten gemeenen nutte ende ſtichtinge der Gemeinte voor te dragen: indien maar, de waardigheid ende noodſaaklijkheid der Broeder-vrede, zoo vele op uwe E. gemoederen vermag, dat uwe E. onſe eerſte voorſtellinge gelieven goed te keuren, ende nevens ons in het werk te ſtellen. Waar op een klare, korte, ende toeſtemmende ſchriftelijk antwoord te gemoet ziende: ende uwe E. Gode ende den Woorde zijner genade bevelende

Blyven wy Uw. E. E. zeer genegene Vrienden ende Broederen,

De E. E Opſienders der, zoo genaamde, Waterlandſche Doops-gezinde Chriſtenen: In Rotterdam.

En uit aller Namen,

In Rotterdam, den 7. Sept. 1671.

IAN VAN RAAMBURGH
P.T. ut Scriba.

Het Opſchrift was

E. E. den grooten Kerken-raad der Chriſtenen, die men Remonſtranten noemt,

In Rotterdam.

Eer-

ARNOLDUS POELENBURG

AAN

GERARD BRAND,

Tot Nieu-koop.

ZOo haest ik dezen dienst tot Rotterdam heb bekleed / is 'er deze zwarigheid van een zeer gewichtig geschil voorgekomen / van welke gy verzoekt dat ick u omstandelijk bericht zal doen. Doch ik hoop / als u de reden van onze goedvinding en bewerking bekent zal zijn / dat gy u geensins verwonderen zult / waarom dit van ons gedaan / en waarom het aldus gedaan / is geweest. Want het lept zoo met het stuk / gelijk sy-luyden gelooven: In het begin eyschten de onze van de Broeders Contra-Remonstranten niet anders / als dat het verschil van de vijf Artijkelen / van de Predestinatie / de dood Christi / de manier van de werking der genade / &c. onderling souw verdragen worden: Maar nu / door bevinding / en waarblijkelijke redenen / beter onderwezen zijnde / stellen wy vast / dat men meer andere Leer-stukken der anderen / die van ons verschillen / verdragen moet: Echter nochtans / moeten wy daarom niet geoordeelt worden van het fondament af te wijken / het geen van aan-begin met een loffelijke gestaltheid gelegt is geweest; maar veel eer dat wy op het zelve blyven staan / en het gebouw / dat daar op getimmert worden moest / voltrekken: want indien wy de zaak na waarheid overwegen / dit is het fondament geweest / 't geen de onze gelegt hebben / dat men in alle verschillen en dolingen / waar aan wy menschen alle onderhevig zijn / de eendracht in Christo onderhouden moet / indien de doling niet noodzakelijk der zielen zaligheid vernietigt: upt deze oorzaak is het ontstaan / dat de onze / die vijf zeer zware dolingen / in sommige Leeraren niet hebben gewenscht te dragen; om dat / alhoewel upt de zelven / indienze na haren aard uitgeplozen worden / veel schadelijkheids voortvloeyen kan / om de eere Gods te verdupsteren / en den loop onzer Godzaligheid te beletten / men echter niet altijds / noch noodzakelijk / tot deze schade gedreven word. Als dan de onzen naderhand genoodzaakt wierden hare afgezonderde Vergaderingen te houden / zoo hebbenze / volgens de gestelteniſſe dezes zelven fondaments / ook tegen andere Christenen / die

wel aan doling / maar niet met het zelfde verlies van zaligheid / vast waren / de zelve toegenegentheid van eendracht moeten toonen. 't Welke datse zouden hebben mogen doen / zy ook te voren wel gewenscht hebben gehad / maar om datse door die zeer hevige menigte haarer Tegenstrevers overwonnen wierden / zoo hebbenze / 't geenze wel wilden / niet kunnen uytwerken. Gy vraegt dan / waarom wy inzonderheid tot de Menisten zijn gegaan / om haar door anderen de vrede aan te bieden / en waarom dit gedaan is geworden zonder overleg met de Societeit.

Door eerst / zoo weet gy wat door Luyden dat de Menisten zijn / geen Geest-dryvers / noch Oproerige / gelijk voormaals die Munsterssche / en noch nu ter tijd zommige in Engeland ; maar getrouwe / vrome / moderate Luyden / die de heylige Schrift / en / met een oprecht geloof aannemen / en / met een goed leven / door zoo veel men oordeelen kan / zoeken te volbrengen. Zy verschillen nochtans van de onzen in de uytlegging van eenige plaatsen / waar in gehandelt word / van de Mensch-werding Christi / van het Eed-zweren / van 't ampt der Overigheid / van de bedieninge des Doops : maar niet weynige onder haar hebben de verdediging dezer Leer-stukken ten deele nu achter weeg gelaten / ten deele vry verzacht : nauwlijks eenige onder hen die nu beweren / dat de Goddelijke natuur des Woords in vleesch verandert is ; meerder dringense hier op / dat alhier eenige groote verborgentheid onder leit / dat niemand ontkennen zal. Ik hebbe een van hare Predikers hooren bekennen / dat het Eed-zweren in het Nieuwe Testament niet zoo uitdrukkelijk verboden is : Indien yemand het Magistraats-ampt bedient / zy sullen niet lichtelijk zeggen / dat hy daarom uit het getal der Christenen behoord uit gesloten te zijn / alhoewelze het zelve voor ongeoorloft houden. Van den Kinder-doop hebbenze een afschrik / maar dit moet men zoo euvel niet opnemen / om dat dit Leer-stuk van zoo grooten gewicht niet is / dewijl 'er niet bewist word / aangaande den Doop / of 'er zy / maar wanneerze gepleegt worden moet : Ende alhoewel 'er onder hen eenige zijn wat heviger tegen andere van hen verschillende Secten der Christenen / zoo worden 'er nochtans byna in alle plaatsen eenige gevonden / die / en van gevoelen / en van imborst vry zachter zijn. Ik spreek nu van de Gemeente der Waterlanders / die boven anderen met den yver der moderaatheid aangedaan zijn : Tot deze dan zijn wy voornamentlijk afgezonden geweest / om dat haer geloof met het onze aldernaast ovkomt / en om dat zy moderater zijn dan anderen ; welk gevoelen van gematigtheid zy openhertelijk bekennen datze uit de Schriften onzer Theologanten hebben geleert. Ook noodigde ons

eenig

eenig byzonder voozval / om het beste te hopen van den weg des eendzachts met haar te kunnen ingaan ; om dat ons uit hare naam aangeboodschapt wierd / dat zy eenige aanbieding van vzede van onze hant eerstdaags verwachteden. Ik achte dat deze oozzaken gewichtig genoeg geweest zijn / waarom de Mennisten / en voornamentlijk deze / tot de gemeenschap op een plechtelijke wijs hebben moeten beroepen woozden : want tot noch toe hebben de onzen alle Chzistenen / die de Schzifture voor den eenigen regel des geloofs erkennen / en van Godloosheid / en Conscientie-dwang / vzy zijn / openlijk in hunne Vzedikatien / en uitgegeve Boeken / om de Bzoederschap met ons aan te gaan / aangemoedigt : de ervarentheid heeft wel geleert / dat veel 'er gemoederen hier upt wel eeniger maten zijn verzacht gewoozden / maar nochtans niet zoo verre dooz de vierigheid des vzedes ontsteken / datse zich gepoogt hebben tot onze gemeenschap te begeven. Wy hebben derhalven gezien / dat men met meerder ernst de hand aan 't werk moest slaan / en dat men de Vzedikers met de Ouderlingen der verschillende Kerken aan moest spzeken. Dit dan heeft men eerst moeten ondernemen / daar men meest scheen pets goeds van te kunnen verwachten. Indien gy 'er deze gezintheid der Mennisten uptneemt / eplieve / tot welke andere doch zouden wy ons hebben kunnen keeren met eenige hoop van onze wensch en wit te kunnen verkrygen ? Tot de Paus-gezinden ? Maar met dezen (voor zoo veel der zelver gesteltheid eertyds is geweest / en ook tegenwoordig noch is ;) hebben de onzen gelooft dat men nopt vzede maken kan : Tot de Luptherschen ? maar de meeste van hen verdedigen hare dwalingen / dieze hebben / van 't Avondmaal / en van de Kechtvaardigmaking / zoo heftig / dat wy tot noch toe nopt eenige genoegzame hoop hebben kunnen scheppen / om hen tot de eendzacht te kunnen bewegen : Tot onze Gerefozmeerden ? deze zoeken de vzede niet / noch en latenze niet toe / anders als met een dadelijk daar zijnde verbintenis van dienstbaarheid verboegt : en wat hoop van vzede heeft men van daar te verwachten / dewijlze ons allesins voor Socinianen bitterlijk uitmaken ? Wesshalven zoo hoften wy geen anderen zoo bequaam vinden om deze aanbieding aan te doen / dan de Mennisten ; ik zegge niet alle in het gemeen (want de Vlamingen en Vztezen / zoo menze noemt / en anderen / zijn hier al te vzemd van) maar de Waterlanders / onder welken wy verstaan hebben / dat 'er eenige zijn / die zonder aflaten God bidden / om de vzede der Kerke met ons te mogen vestigen. D. Bozstius derhalven / en ik / met twee of dzie Ouderlingen / zijn upt de naam der groote Kerken-raad (waar inze alle verschynen die opt het Ouderlingschap hebben bedient / en in 't gemeen nevens dese noch

dzie uit de Diakenen) afgezonden/ om by de Kerken-raad der Waterlanders te gaan / en te verzoeken / ofze de Ledematen onzer Kerk/ die van hen in het ſtuk van den Kinder-doop / en andere in 't gemeen bekende geſchils-punten / verſchilden / in hare gemeenſchap [des Avondmaals] dzagen zouden kunnen? Doch eer ik tot het verder verhaal kome van den uitſlag dezer bezending / zoo ſchynen deze dingen wederlegt te moeten wozden / die gy / waarom men deze vzede-aanbieding niet had behooren aan te vangen / volgens 't gevoelen van anderen/ gemeent hebt ons te kunnen tegengewozpen wozden.

Op het eerſte/ dat gy bybzengt / dat op deze wijs alle hoop wozd afgeſneden van met onze Gereformeerden immermeer weder te kunnen vereenigen / als die men weet dat zeer vzemd zijn van 't gezin der Menniſten ; is nu te voren al eenigſins geantwoozd/en kan noch bzeeder op geantwoozd wozden / dat deze vereeniging niet alleen niet hinderlijk/ maar veel eer meer vozderlijk zal zijn / om dat gene te verkrygen 't geen gy wenſcht: Niet hinderlijk ; om dat het Dozdſe Synode deze ſcheuring heeft verooꝛzaakt/ en onſterfelijk gemaakt/ als het alle de Leeraers / met een onwederſpzekelijke vermeeting van autoritept / tot de ondertekening van hare Canons verpeent: daer-en-boven deze/ die de Canons ondertekenen / hebben onlangs gewilt / dat onze Vergaderingen zouden uitgeweert en uitgeſloten blyven / uit alle plaatſen / daar wy tot noch toe geen vaſtgezette Kerken hebben / en hebben dit te weeg gebzacht op die vermaarde vergadering van alle de Staten / in den Jare 1651. En noch op deze hupdigen dag en laten zy niets achterwege / om de Aanqueek-ſchool onzer jongelingen/ dooꝛ geduurige verzoek-ſchziften/ en quade zwart-makingen/tot in de grond toe om te keeren: Gelykt dit na bzoederlijke toegenegentheid! Is dit de weg tot vzede/ of veel eer tot verwoeſting? doet hier by/dat wy nu by haer tot een ſpot en verachtelijk gewozden zijn/ 't geen eenſdeels hier dooꝛ toe komt / om dat wy nu al te menigmaal om de vzede aangehouden hebben/en andersdeels/ om dat hare Gemeentens de grootſte zijn. Vozderlijk zal het kunnen zijn/ indien wy met anderen de vereeniging vooꝛ hebben/ zoo/om dat wy hen aldus des te aanzienlijker zullen ſchynen / als wel / om dat ſy misſchien zelve dooꝛ eenen nieuwen naarp ver aangeſteken/ lieber zullen willen / dat wy niet met anderen/ maar met hen verzamelt wozden / of immers niet min met hen/ dan met anderen.

Ten tweeden / Zy [uit wie 'er naam gy ſpzeekt] achten / dat 'er eenige van d'onzen / die zoo heel zeer niet tot de Menniſten genegen zijn / met een al te groote verſtooꝛnis onthutſt zullen wozden / en derhalven dat hier uit veel meer ſchade van vooꝛdeel te verwachten ſta/

in-

inzonderheid dewijl in deze Stad zeer weynig Menniſten zijn; Weſhalven indien immers de Kerken te zamen-groepen moeten / dat u veel beter dit zoude gevallen / indien de Schapen tot ons zonder de Harders overquamen; En daarom behaagt het u des te meer / om dat 'er anderſins die twijffel zouw kunnen vallen / of men de onzen Remonſtranten / of Menniſten noemen zouw; Ja dit vreezen ook eenige / of niet de onzen in der daad zelf Menniſten worden zouden. Hier verbat gy veele dingen tevens / op welke / ſtuk voor ſtuk / pers te beantwoorden ſtaat. Voor eerſt zoo vraag ik / wie die gene zijn / voor welker verſtoorenis gy zoo grootelijks beducht zijt? Bedrevene / of onbedrevene luyden? Indien bedrevene / de rechte redelijkheyd zal den zoodanigen het betere en vreedzamiger gevoelen lichtelijk inboezemen: Indien onbedrevene / deze moet men beter onderwijzen: Alhoewel / hoe is te vermoeden / dat 'er onder de onzen pemand zoo onbedreven en zoo doof zouw kunnen gevonden worden / dat hy niet zouw hooren / 't geen 'er dagelijks van den Predikſtoel afgekundigt word / dat wy aan alle die genen / welker geloof en leven niet by verlies van zaligheid beſtaat / noodzakelijk de gemeenſchap aanbieden? Men heeft dan voor gene verſtorenis beducht te zijn / ofte indien 'er misſchien eenige ontſtaat / deze zal onder weynige beſtaan / en wederom zeer lichtelijk gaan zitten. Daar ſtaat niet quaads te vrezen / maar ontwijffelijk veel goeds te hopen. Nochte ook de weynigte van volk harer vergadering moet aan zoo loffelijken werk geen beletſel toebrengen / dewijl gy en ik wel weten / dat alhier / niet hoe groot het getal der menſchen / maar hoe billijk en gerechtig de zaak zelf zy / te overwegen ſta: Indien de reden / en de Religie / en de liefde-wet voedmaakt / dat hare dolingen zoo zwaar niet en zijn / dat wy daarom / indienze met haar veele waren / van hen geen afgeſcheyde vergaderingen zouden mogen hebben; Zoo gebied de zelve Wet / dat wy met die weynige door die zelfde liefde-band vereenigt worden. De Heere heeft het kleyn Kuddeke zijner Diſcipulen niet verſmaad / gebiedende / dat zy verheugt zouden zijn / om dat hen het Rijk der Hemelen toe-behoort; En zouden wy / die ons belijden Dienaars van dezen Heer te zijn / onze mededienaars verachten om haar kleyn getal / daar wy niet en zouden durven loochenen / datſe onze Mede-erfgenamen zullen zijn in het Rijk der Hemelen? Sommige ook ſchijnen van haar afkeerig te zijn / om dat zyſe niet in Rijkdommen / niet in Eeren / niet met een cierlijk kleed / niet in andere Wereldſche dingen uit zien ſteken; En ik en weet niet / of het niet om deze reden is / dat eenige veel eer tot de Gerefourmeerden de zinnen hene neygen: Doch dezer ſlibberachtige gedachte-wepeling heeft geen lang of angſtvallig wederleg van nooden; Alleenlijk heeft

men deze te vermanen / zoodet zoodanige gevonden worden / datse de Apostelen / dat Visschers / en andere geringe menschen waren / zich voor oogen stellen / met de welken de Heere Jesus geduurig heeft verkeert. Heeft niet de Heere het verachtelijke dezer Wereld uytverkoren? Scheen hy self niet in wezen ten hoogste verachtelijk te zijn? Maar deze / om datse van haar eygen geweten wedersproken worden / zullender maar zachjes / en niet in ernst / gelijk ik achte / in tegenstribbelen. Meerder overweging acht ik dit waardig / datse de Schapen willen toelaten / met de Harders uyt te slupten: Ziet eens wat een onvoorzichtigheid dat hier in lept: Want is het niet een zelve Geloof / zoo der Harderen / als der Schapen? Moestenze dan niet beyde op een zelve wijs verdragen worden? Wy ook zelve / als onze Gereformeerden ons zulk een vrede aanbieden / verwerpen de zelve als ten hoogste onbillijk en onredelijk: En nochtans zy zelve kunnen deze zelve reden van de menigte voor hun onrechtmatigen eysch voorwenden / te onsen opsicht / die veel wepniger zijn in aansien dan zy lupden / en veel minder aansienlijk na de Wereld: En zeker dese weg van vereeniging is de alder-onrechtvaerdigste (dewyl de zaak op een uyt komt) even als of eene / nochtans in zijn eygen oordeel zeer vreedsamigen / Vorst / aan andere Volken / die tegen hem overstaan / en de Liegeerders des Volks / de Vrede aanbood / doch onder dat beding / dat hy alleen het Roer des gebieds zouw in handen hebben; ofte dat een Veldheer de Soldaten van anderen / nu van hare Oversten berooft / onder zijne Vendelen zouw onderstaken / om haar self vreedsamelijk / na zijn eygen wil en wensch / te leyden en te leggen / werwaarts het hem belieft. Hy en is niet vreedzaam / die de vrede niet en wenscht met ten wederzijde even billijke voorwaarden: Die anderen onder zijn Recht en Wetten poogt te brengen / zoekt heerschappy / en geen vrede. Wy insonderheid / dewijl wy dese als onredelijk / indiense ons aangeboden word / souden verwerpen / kunnen self die / als redelijk en billijk / aan anderen niet voordragen: Nochte zeker de onse moeten sich met dese onsekere vrees niet quellen / dat / indien zy lupden ook het Harders ampt behouden / de onse allengskens tot de dwalingen van Menno zouden overgaan: Want indien dese bekommering gerechtigt is / zoo sullen wy mee met niemand / die ons schijnt te dwalen / op billijke en redelijke wijs vrede maken mogen. Maar waarom en dryven de liefde / en het vertrouwen van de waarheid / dese ydele vrees niet uit? Waarom hopen deze lupden niet veel liever / dat het sal komen te gebeuren / dat sy / alsse ons en onse redenen met goedwillige gemoederen sullen ingang gegeven hebben / het licht der Waarheid aan sullen nemen / om welke te verbreyden nu soo goede gelegentheid

niet

niet gegeven word? Geloofje dat de kracht der dwaling sterker sal zijn dan de waarheid? En dat noch by vrome luyden / hoedanige gy niet ontkent datse zijn? Zeker dese luyden gevoelen veel te gering en te verachtelijk van de krachten der Goddelijker waarheid / die wy vertrouwen dat te eenemaal op onse zijde is. Ik / wat my belangt / voel my geheel anders om het hert gestelt / dewijl ik geloove / indien wy om de liefde Godts te eeniger tijd tot een te samen-groeyen / dat het geschieden sal / dat / gelijkerwijs de Zon de Nevelen door hare helderheid verdrijft / alsoo ook de stralen van het ware Licht / met de dolingen te verdryven / in de gemoederen aller oprechten doordringen sullen / waar uit de waarheyd hare eer / ons vreugd en blijdschap / en haarluyden een soo veel nader saligheyd / toestralen sal. Dan sal men ook dat soo seer niet te vresen hebben / dat of sy Remonstranten / of wy Mennisten / sullen geheeten worden ('t welk echter in der daad van gantsch geen belang is) maar veel eer dit te hopen / dat alle de Lievreyjen en kentekenen der scheuringen / met hare benamingen / in een eeuwige vergetenis / sullen ingedompelt zijn.

Ten derden / soo vereyscht gy dit / dat de Mennisten / eerse zich met ons vervoegen / sich onderling vereenigen: Onder-en-tusschen sullen wy eens overleggen / op wat voor een voet men de vrede aangaan sal / niet met een eenig gering geselschap / maar met allen allesins verspreyd. Het behaagt u ook / dat dese bevoorwaardingen veel liever aan hunne algemeene uyt allen Kerken vergaderde Broederschap voorgedragen worden: Het mishaagt u / dat wy sonder met onse Synode des te beraadslagen zulk een heldhaftigen stuk ter hand geslagen hebben: Zeker ik beken dit selve ook met u / indien dit met vrucht zouw kunnen geschieden / dat dese Mennisten haar best dienden te doen / datse ook andere gesintheden der Dooperen met sich vervoegden / eerse met ons vereenigt wierden. Maar dit hebbense met een heerelijcke podging nu al verscheydemaal ondernomen / doch hebben hier in by de haren niet een vidsel kunnen vorderen: Ja self / om datse aan allen sonder onderscheid de vrede hebben aangeboden / zoo zijnse hier uit by de haren allesins met hatelijke schen-namen [van den Drek-wagen en diergelijke] in verachting gebracht; Geheelijk op de zelve wijs als voormaals de onzen / alsse de eendracht den zuyver Gereformeerde Broederen tot walgens toe overdrongen. Vorders soo en zijn zy zoo seer aan die banden der Synoden niet verstrikt / dat men dit oordeel zoo angstelijk af te wachten hebbe: Ook zouw dit misschien in het bevorderen van dese vrede-onderhandeling eenig ongemack kunnen in de weg werpen / indien wy de toestand van hun allen / die onder vele zwaarlijk te vinden is /

al

al te angſtvallig ſouden willen verepſſchen: Dit is veel meer te hopen indien'er eene Kerk in een voornaame Stad gevonden wierd / welke van de liefde tot vrede belydenis doende / met een van haer verſchepde Vergadering tot de ſamenbinding van een lichaam / of ten minſte van eene gemeenſchap [des Avondmaals] te zamen groepde / dat anderen door zoodanig doorluchtig voorbeeld aangeprikkelt / met ernſt tot het heelen der ſcheuringen haar gedachten zouden laten gaen. Hier moet gy nu niet wederom tegen invoeren / dat deſe Gemeente kleen is / en derhalven dat dit voorbeeld geen voordeel doen en kan: Waarom niet? word niet een eenig Man / indien hy een loffelyk voorbeeld van een doorluchtige daad gegeven heeft / daarom menigmaal van vele Volkeren heerlyk geroemt en uitgemaakt? kunnen niet eenige wepnige / indienze pets voortreffelyks verrichtet hebben / vele of om zich over haar te verwonderen / of om haar na te volgen / ontſteken? Voorts indien onſe veelheid zich van zelf tot hare wepnigte nedernepgt / zoo zal blyken / dat wy niet uit eenige begeerte om onſen hoop te vergrooten / maer upt een edelmoedige liefde-drift bewogen / met eenige onze vernedering / de eendracht ſoeken en najagen. Welke onze daad / in andere plaatſen daar zy ons in menigte te boven gaan / hen inſgelyks zal kunnen noodigen om een diergelyke gematigtheid des gemoeds den onzen te bewyzen: Zeker / waarde Broeder / indien zommige deſe heylige en Goddelyke zaak / na het richtſnoer der oprecht-geaarde liefde / en niet veel eer na den regel van het menſchelyke / op dat ik niet en zegge het wereldſche / oordeel / richteden / die bekommering van het meerder of minder getal zouw haar zoo zeer niet quellen. Immers het en betaamt niet dat gene na te volgen / het geen wy te recht oordeelen in anderen berispelyk te zyn / die onder een zelve voorwending de ſcheuring met ons open houden. By aldien het voorbeeld van wepnigen voortgekomen / tot meerdere zich ten allen kanten uitbreyde / overweegt eens / welk een licht en lupſter de ware Godsdienſt zal ontfangen / zoo door deſe vereenigde Provincien / door een groot gedeelte van Duytsland / als door de geheele Gereformeerde Wereld / niet alleen in die plaatſen daar de Menniſten hare Vergaderingen hebben / maar ook daar andere Lupden / die tot den vrede genegen zyn / te zamen komen. Nochte ook onſe Societeit ſoude ons in deſe zaak eenig verlet hebben toegebracht / maar veel eer zoudeſe ons aangemaant en aangemoedigt hebben / om het voortreffelyk begonne werk met ernſte voort te zetten; waar van / dewyl ons ten vollen was bekent / zoo hielden wy niet noodzakelyk om onſe begeerte en wenſch tot andere tyd upt te ſtellen. Hoewel wy ons nauw genoeg gewacht hebben / dat 'er geen aanſtoot ergens by de Broederen zouw

kunnen

kunnen ontſtaen: Want toen wy tot hare Kerkenraad afgevaardigt vraagden / of ze onze Remonſtranten / hoedanige ik genoemt hebbe / zouden kunnen tot de gemeenſchap harer Kerk aennemen / zoo voegden wy 'er by / volgens 't beſluit van de groote Kerkenraad / indienſe ons van herten een gematigt antwoord gaven / dat wy dan / hebbende de zaak eerſt met onſe andere Broederen in andere plaatſen overlegt / van de vredes-voorwaarden met hare daar toe gelaſtigden wilden in onderlinge beraadſlaging treden. Van 't gevolg / en de Schriften die over en weder gewiſſelt zijn / dunkt my niet noodig langwyligh te ſchryven / dewyl het meerendeel u nu van anderen al is bekent gemaakt: het ſommier komt hier op uit: Zy hebben alle weke zeker Collegie / waar in op de geſtelde tyd aan peder de vryheid gegeven word / om pets over eenige Text van de Heylige Schrift openlijk te ſpreken / 't geen tot onderwyſing en ſtichting dienſtig ſchynt; 't is ook aldaar geoorloft vryelijk voort te brengen die dingen die daar tegen geſept zouden kunnen worden: 't geenſe meenen dat geſchied na 't voorbeeld van de Apoſtoliſche inſtelling / welke de Profeten eertyds in de Gemeente der Korinthieren gebruykten. Een diergelijke Collegie is by ons eenige Jaren lang geopent geweeſt / niet zonder menigvuldige vrucht; maar naderhand / toen 'er onder de Broederen eenige verſchillentheid / en daar uit eenige genoeg ſcherpe twiſt ontſtond / ſoo is het ſelve / gelijk gy weet / wederom toegeſloten. De Menniſten eiſchten / dat dit wederom zouw mogen geopent worden / en beloofden datſe dan voorts met hunne Broederen / in andere plaatſen / van de Vredes-voorwaarden handelen ſouden. Welke haren epſch ons onbillijk toeſcheen / om dat zy ſelf niet onkundig waren / welke beroerte dit ſtuk / noch niet lang geleden / onder ons verooraakt hadde / en hoe bezwaarlijk dat gene / 't welk door wederzyds goede Mannen te nauwer nood verdragen was / zoo ſchielijk wederom zouw te vernietigen zijn: Daaren-boven / ſoo raakten ſy niet donkerlijk / nochte zonder bitſigheid / in het antwoord datſe ons toeſonden / die genen / die d'Autheurs geweeſt waren van het Collegie toe te ſluyten: 't geen ons met verwondering voorquam / en vremd dacht van een vrede-onderhandeling. Doch ik heb verſtaan / dat 'er eenige andere verborge reden onder lag / van meerder gewicht / welke haar voornaamſten bewogen hebbe om de onderhandeling met ons af te breken; om datſe zagen / namentlijk / dat de gemoederen hunnes gemeenen volks wat meerder moeſten berepd gemaakt worden / eer ſe ons van hen verſchillende zouden hebben kunnen dragen. 't Welck by aldien het zoo is / zoo zoudenſe / myns oordeels / beter ten dienſte van beyde de Partyen gedaan hebben / indienſe openhertelijk geantwoord hadden / dat de gemoederen van haar volk tot zulk een overvloed van kenniſſe / ofte tot deſe volmaakte volkomenheid der liefde / voor als noch / niet ryp genoeg geworden waren: en datſe 't verder bygedaan hadden / dat zy-luiden / dien 't geſichte ver-

der ging / met ernst daar op souden arbeyden / dat de zwakken allenskens tot een meerder aanwas van kennisse zouden mogen gevordert worden. Edoch zy kunnen eeniger mate verontschuldigt worden / om dat / indien dit dus opentlijk bekent waar geworden / het volk veellicht sich tot hare leyding zoo geboogsaam niet zouw gedragen hebben. Want by die zwakke zieltjes vordert men zomtijds meerder met eenige omwegen en behendigheid te gebruiken / dan of men sich geliet yemand opentlijk te willen aenvallen / om dat de Luiden dan gewoon zijn / uit een oud voor-oordeel / alle beschutselen van verdediging te berd te brengen; en niet zelden / alss'er lang en veel tegen geworstelt hebben / op datse niet schynen overwonnen te zijn / de hardnekkigheid voor een schild te gebruiken. 't Zy hoe het zy / men had niet behoord ons met het openen van het Collegie aan boord gekomen te hebben / even als of dat noodsakelijk was / dewijl te gelijk zoo wel onder de Mennisten / als onder de onzen / nauwlijks eene of twee Kerken gevonden worden / in welke die vryheid van het opentlijk Profeteren / zoo voor allen gemeen / in gebruik gekomen is. Zy hadden ook dese vryheid / die zy hebben / voor sich selven binnen hare Kerk kunnen behouden hebben / van de welken ook onse meening niet en was de onsen af te houden / indien hen dese oeffening aangenaam waar geweest. Dit / zoo ik hoore / hadden sy niet om gedacht; het welk indiense om gedacht hadden / sy zouden / geloof ik / wat minder hier op gedrongen hebben: want in 't begin / soo lang aller gemoederen niet genoegsaam versmydigt en waren / om andere van hen verschillende te dragen / scheen het genoeg te zijn / indien wederzijds de eene de anderen als Broederen sich opentlijk verklaarden te omhelsen; op dat blijken mochte / dat wy met den gemoede te zaam gevoegt en vereenigt waren / alhoewel wy voor een tijd / met het lichaam afgescheyden leefden: Naderhand / als de gemoederen te wederzyde wat meerder gesterkt waren geweest / had men kunnen het heylige Avondmaal gesamentlijk gehouden hebben. Om dat nochtans eenige van de ruwsten uit de onsen nauwlijks opt met goeden oogen zouden hebben kunnen aansien / dit namentlijk / dat yemand in sijn Kindsheid gedoopt / wederom gedoopt zoude worden; soo zouw het misschien dienthalven gevoechelijker zyn / om de vrede onquetselijk te onderhouden / indien wy eenige Jaren lang / zy hare / en wy onse Kerk behielden. Ik hoop / waarde Broeder / alhoewel wy mede van onse hoop versteken zijn / dat wy naderhand / wanneer haar Volk beter zal geleert en onderwesen zijn / met nieuwe moed en lust / en met meerder vrucht / dit aangevange werk verder zullen ondernemen; het geen de God des vredes / met de genade sijnes Geests zal vorderen: den welken ik van herten bidde dat hy dit believe te doen / en tevens dat hy uwe Gemeente / u / en uwen arbeyd zegene. Te Rotdam / den 29. December / 1658.

Bric

Brief van de E. E. Kerkenraad der Remonſtranten tot Uytrecht; aan de E. E. Kerkenraad der Remonſtranten alhier.

Uytrecht, 1. February, 1671.

Eerwaardige Mannen en Broeders.

DAt het uw' Eerw. belieft heeft ons te communiceren de onderhandelinge onlanghs aldaar voorgevallen met eenige Doopsgeſinden/ en daar over ook ons advijs te begeeren/ is ons ſeer aangenaam/ zoo ten aanſien van uwe goede genegentheid t'ons waarts/ als om de voorgevalle zake ſelfs/ betreffende de vrede der Kerke Chriſti door het middel van onderlinge verdraagſaamheid/ die onſe blijdſchap/ roem en kroone is. Wy aanſiende dat de Doopsgeſinden by uw Eerw. openlijke betuygen door des Heeren genade/ ende de Schriften van onſe vreedlievende Voorſaten tot kenniſſe van deſe weg des Vredes gekomen te zijn/ vinden ons daar door te meer geport/ en als geperſt/ omme in deſe gelegentheid te toonen dat wy als trouwe navolgers van onſe Voorſaten mede bereid zijn tot bevorderinge van behoorlijke vereeniging met ſoodanige Doopsgeſinden die nevens ons de onderlinge verdraagſaamheid ſoeken te practiſeeren/ na ons vermogen alle devoir te doen/ en ſullen geenſins lijden dat pemand in deſe loopbane ons voorby loope/ en die kroone wech neme.

In de wederzijds Schriften ons by uwe Eerw. toegezonden/ vinden wy zoo overvloedige genegenthept tot onderlinge verdraagſaamheid en Broederlijke gemeenſchap/ dat wy ons verblyden in dien Eendracht der Gemoederen/ ende met eenen in de hope van volkomen vereenigínge door den zegen van den Vorſt des Vredes. Ondertuſſchen evenwel vinden wy ook in de voorſlagen ten wederzijden gedaan over de maniere van de verdraagſaamheid in 't werk te ſtellen/ 't gene ons voor deſe tijd niet ten vollen behagen kan/ en wat te ſchielijck te zijn geſteld. Den meeſten haaſt is niet altijd den beſten ſpoet/ de zake is van groot gewicht/ ende onſes oordeels noch voor ons noch voor uw' E. niet gediſponeert om terſtond de Leeraers van wederzijde te brengen op de Stoel. Als wy onſe oogen laten gaan over de maniere van doen van andere die gearbeid hebben tot bevrediging van eenige Kerken/ bevinden wy dat de zelve wat langſamer hebben ge-

gaan ende getracht allengskens de Gemoederen al meer en meer onderling te vereenigen / om alsoo de weg te bereiden / tot een algemeene ende geheele vereeniging. Onder andere sien wy dat in de handelinge / in den Jare 1661. Voorgevallen in Hessen tusschen eenige Vreedzame soo Luth. als Calvin. Theologanten. Deze hebben tot vrede by provisie genoegh geoordeelt / dat hare geschillen verklaart wierden het fundament van't Geloove ende Zaligheid niet te raken / ende midtsdien verdragelyk te zijn / en peder wederzyds gehouden wierde voor een Lidmaat van de gemeene Kerke Christi / ende mede-Erfgen. des eeuwigen levens. Verder is 'er in die handelinge niet gegaan. Onse Voorsaten zeer verstandige ende oprechte Liefhebbers van Vrede ende Verdraagsaamheid hebben meermalen getoont, tot een begin van onse weder vereeniginge met de publique Kerke, daar mede te vreden te zijn, dat tot openbare betuyginge van onze eenigheid in de Hoofd-stukken ter zaligheid noodigh, eenerley Avondmaal zoude gehouden worden, *Blyvende anderssins die van de publique by de hare, ende wy by de onze.* Op gelyke maniere hebben wy altyer mede gesproken in onze onderhandelinge met die van de publique Kerk / dewelke in den Jare 1654. wilden schynen eenige gedachten tot Vrede te hebben. Ende alsoo meenen wy, onder correctie sprekende / dat mede in desen behoort gehandelt te worden / ende oversulks dat men als nu behoort alleen te denken om een goeden aanbang te maken / ende vast te stellen 't gene ten beyde zyde dient om de samentlyke Gemoederen te bereyden tot verder vereeniging / dat is / dat een peder hem schikke in onderlinge liefde / in het aanhooren van des Heeren woord / en in het gebruyken van 't Heylige Avondmaal als ware Ledematen van eene Gemeynte Christi betaamt / ende neerstig zy om dagelyks in de eenigheid des Geestes toe te nemen / door den Band des Vredes. Op soodanen voet begonnen zynde / is te verwachten een gelukkiger voortgang / en sal als dan na alle apparentie lichtelyk volgen het verdere / en van selfs vlyen 't gene nu stoten soude mogen. Dan sal het niet zwaar vallen voor de Broederlyke Liefde by uwe Eerw. Nopende de Kamer een bequame resolutie te nemen tot gemeen genoegen, en van gelijken by de Societeyt nopende het wederzijds Prediken.

En op dat ook nader blyke hoe zeer ons dat werk ter herten gae / zoo kunnen wy by dezen niet na laten uwe Eerw. gelukkig te houden meer dan andere Remonstrantsche Gemeentens / ten aansien dat by uwe goede genegentheid tot Christelyke Vrede komt / dese byzondere gelegentheid om daar toe veel te kunnen uytwerken. Wat hebben de Remonstranten, speciaal alle haar vreedsame Leeraers

met

met hare geduurige Professie van onderlinge verdraagsaamheid tot nu toe gevordert by de gene die voor al hadden behooren daar na te lupsteren? Sy hebben des niet tegenstaande de Vrede met ons verbroken / en die blijft na het verloop van soo veel Jaren noch verboden. Wat hebben wy / met alle onse aanbiedingen van vrede alom openlijck gedaan aan het gescheurde Christendom / gevordert by eenige andere? Zeer weynig. Die Peerle / die Edele Peerle is en blijft veracht / en word als met voeten getreden doorgaans by alle / en onder soo veele scheuringen is 'er niet een eenige / die door deze heelsalve begeert heeft genesen te zijn. Wat de Doopsgesinden aangaat / upt de Schriften van onse Voorsaten kunnen wy wel af nemen / dat indien by hare tyden eenige Doopsgesinde Gemeente hadde getoont haar genegen om te treden in onderlinge verdraagsaamheid met de Remonstranten / onse Voorsaten souden de soodanige met vreugde hebben te gemoed gekomen ende geloopen / ende met beyde haar armen omhelst. Indien by de Doopsgesinden die D. Pontanus in den Jare 1660. vriendelijk heeft genoodigt en ernstig heeft versocht tot onderhoudinge van die onderlinge verdraagsaamheid soo milde genegentheid daar toe ware geweest als by ons was / wy souden met haar sedert dien tijd als Broeders te zamen gewoont hebben. Maar dewijle deze Doopsgesinde Gemeente tot Rotterdam / als nu by u L. Eerw. komt spreekende / met alsulcke genegentheid tot onderhoudinge van de onderlinge verdraagsaamheid dat wy na den aart der liefde niet anders vertrouwen mogen / dan dat de saake ten principaal by haar soo wel werd gemeent als by ons; Soo schijnt den tijd geboren / om met 'er daad te toonen / dat wy Remonstranten de onderlinge verdraagsaamheid te recht / en niet alleen met woorden beminnen / ende uw Eerw. kunnen nu doen tot eere Godes en bevorderinge van de welstand der Kerke Christi / 't geen andere te vergeefs gewenscht hebben te kunnen doen. Hierom verwachten wy ook op deze tijd dat by uwer Eerw. tot dien welstand gelept sullen worden soo goede fundamenten dat niet alleen uwer E. Gemeente haast sal komen te genieten de aangename vruchten van de Broederlijke Vrede / maar uwe Stad wel voorgegaan zijnde / ook de Doopsgesinden in andere Steden / met ons volgen sullen mogen / op dat door dit Voorbeeld / mede andere Kerken waar het mogelijk tot navolginge opgewekt werden. En wie weet het of de Heere / aansiende dat zijn Vrede / de Vrede die in alle Christen Kerken behoort een waardige plaatse te hebben / doch over al weynig geacht en verstoten is / nu noch plaatse en herberge vind by ons / niet daarom te meer onze zaak zal zegenen / de

noodige hand bieden / ende om synis Naams wille / ook ons Vaderland / 't welk tegenwoordig bij bekommert is over alle deze gerucht-ten van Oorlogen / noch bewaren van het geweld der gener die trachten zouden mogen Land / en Kerk te verwoesten. Eyndigende / bevelen uwe Eerw. den God des Vredes / en blijven na yverigche groetenisse

Uwe E. Ew. Dienstw. Broederen,
de Kerken-raad van de Remonstrantsche Gemeente alhier,

En uit aller Naam,

D. Zwaardekroon A. V. Ewijck.
G. V. Ackersdijck.

Brief

Brief der E. E. Remonſtrantſche Predikanten in 's Graven-Hage, aan de Kerken-raad alhier.

Seer Lieve ende Waarde Mede-broeders.

BEyde de Schrifften van uwe E. E. ons toegeſonden / hebben wy / zoo elk in het byſonder / als te zamen met aandagt geleſen ende overwogen. Ons dunkt dan / gelijk de Waterlandſche Broeders aan gene zijde te veel eyſſchen / dat uwe E. E. alſoo mede aan de uwe haar-lieden te weynig bieden. De voor-reden waar inſe haar ſchuld op u-lieden ſchuyven / die dunkt ons in u-lieden tweede en derde Artijkel wel beantwoort te weſen.

Wat de ſake ten principalen belanght / ſy eyſchen dat men volgens de Chriſtelijke Remonſtrantſche gronden / haar voorgeſtelde Vragen goed keure / en dat by geſchrifte verſekere: daar nochtans het tweede lidt van de eerſte Vrage / dat men wederzijds verſocht zijnde / ſoo prediken ſoude / gelijk de predikende in gewiſſe verſtaan mochte met Gods Woord over een te komen / uit de onderlinge verdraagſaamheid by de Remonſtranten altijd geleert / niet en volgt / en mogelijk van haer alſoo nopt bedagt is geweeſt.

Het gene dat in de tweede Vrage word voorgeſtelt / en raakt de geſeyde algemeyne gronden niet aen; Maar is een ſtuk van de oefre der Regeringe / van de zelve nature als het gene zy zelve in haar derde Vrage verſoecken / ende behoort / als weſende van de zelve nature / wederzijds vry gelaten te worden: ſoo dat het onderling verdragen tot vermeerdering der Chriſtelijke liefde om ſulke ſtucken niet naar gelaten en magh worden; te meer noch / alſoo het ſchrifteliik goedkeuren van de zelve den Remonſtranten ſoude beletten / regel-recht tegens de gronden van haar eyge Leere / met eenige andere Gezintheden meer / eenigheid te practiſeren / dan met deſe alleen / of met de gene die de zelve ſtukken alſoo mede verſtonden / 't welk een uitermaten groot abuys is: Onſe gronden vereyſchen niet meer, dan dat de Leeraars en Leerlingen aan wederzyden malkanderen tot Chriſti Tafel ontfangen, ende ontfangen worden: Hoewel de bedieninge des Woords / om verwerringe te vermyden, niet anders en geſchiede / dan ſoo alsſe nu geſchied. In welken gevalle / wanneer het daar toe quam dat Predikanten ende Gemeyntens met malkanderen ſouden Communiceren / behoorde / als nu vaſt geſtelt te worden/

den / onder verbeteringe / dat de queſtien / die tuſſchen beyde zijn / als het heylige Avondmaal werde uytgedeelt / niet voor gedragen en zouden worden: Maar alleen die dingen die tot verbetering der zeden ende opmerkinge van aandachtigheid mogen dienen.

Het gene uwe E. E. haarlieden bieden / datſe by ons zouden komen / ende haar onſe oordere onderwerpen; dat is / onder verbeteringe / al te wepnig / en zal apparentelijk / niet alleen haar-lieden / maar ja mogelijk al vele andere meer ſchynen onredelijk te weſen.

Dit is / waarde Broeders / onzer drie eenſtemmig goed vinden / ende hopen dat het zelve uwe E. E. zal komen dienen tot bevorderinge ende aanwas der Chriſtelijke liefde en vrede. Waar toe de Heere zijnen zegen gelieve te verleenen. Amen.

En was onderteykent

I. Battelier.

Hage den 28. Febr: Anno 1671.

G. de Courcelles.

B. Crayvanger.

19.3.